

PREGAČE BOSANSKE KRAJINE

Pregače pripadaju inventaru ženske nošnje. Izrađene su od vune, različitih dimenzija i nosile su se preko košulje. Predstavljaju produkt ženskog ručnog rada. Ubrajaju se u red najstarijih haljetaka koji je našao primjenu kod mnogih naroda.

O pregači kao najstarijem haljeteku seoske ženske nošnje nije puno pisano. Najčešće se izučavala istraživanjem kompletne narodne nošnje određene etnografske oblasti. Veliki doprinos u proučavanju pregače kao pojedinačnog haljetka dali su Dragoslav Antonijević i Katarina Novaković.

Etnografsko odjeljenje Muzeja Republike Srpske u okviru Zbirke tekstila posjeduje reprezentativnu kolekciju pregača. Nabavka ovog haljetka tekla je sporadično, i to u periodu od 1930. do 2007. godine (fot.1.fot.2). Najveći broj pregača otkupljen je pedesetih i šezdesetih godina XX vijeka

U fondusu Muzeja Republike Srpske čuva se 590 pregača. Od tog broja prednjih pregača je 507 primjeraka, dok je stražnjih 83 primjerka. Najstarije datirane pregače potiču s kraja 19. vijeka, a one novije izrade s početka i sredine 20. vijeka. Sve pregače pripadaju seoskoj ženskoj populaciji, podjednako su ih nosile djevojke i udate žene. Od navedenog broja pregača koje se čuvaju u Muzeju Republike Srpske, dječijoj nošnji pripada pet pregača. Jedan manji dio kolekcije pregača javnosti je bio prikazan izložbama i to: 1950-1952 "Umjetnost naroda Jugoslavije" gdje su bile prikazane pregače iz Bosanske Krajine, 1985. "Odjeća nakit i vez Bosanske Krajine"- autora Fadila Sejdića, 1985. "Zmijanje" autora Astride Bugarski i Fadila Sejdića, 1996. "Srpske narodne nošnje" autora Vase Popovića, 2002. "Zmijanjska narodna nošnja" autora Irene Medar i 2003. "Porodična zadruga na Zmijanju" autora Vladimira Đukanovića.

Cilj kataloga i izložbe je da se po prvi put stručno obrade i javnosti prezentuju pregače iz sjeverozapadne Bosne koje se nalaze u bogatom fondu Zbirke tekstila Etnografskog odjeljenja Muzeja Republike Srpske. Izborom etnografskih predmeta učinjen je pokušaj da se prikažu tipologija i rasprostranjenost pregača u sjeverozapadnoj Bosni. Pregače smo grupisali na osnovu usvojene tipologije narodne nošnje: dinarske i posavske¹. U okviru ovog tipa obradili smo i pregače iz Srednje Bosne, kao varijetet dinarske nošnje. Pregače smo klasifikovali na prednje i zadnje, a obe grupe podjelili prema dimenzijama (velike i male). Unutar svake grupe izvršili smo diferencijaciju prema uzrastu, poštujući pri tome hronološki red i etničku pripadnost. Osnovna koncepcija izložbe je da se prikaže funkcija pregače u određenom vremenskom i prostornom okviru i njen simbolički značaj u određivanju prelaznog statusa između djevojke i udate žene.

Različitost u dimenzijama pregača, usklađenost boje sa motivima, ljepota i raznovrsnost ukrašavanja su osobine kroz koje je izražena umjetnička kreativnost i osjećaj za lijepo kod seoskih žena, koje su umijećem svojih prstiju tkale pregače kao jedan od najljepših i najuočljivijih elemenata ženske narodne nošnje. (fot.br.1, fot.br.2 i fot.br.3 sa prve postavke muzeja)

* Danijela Vasilic, profesor geografije i etnologije, kustos-etnolog u Muzeju Republike Srpske

¹ Z. Čulić, Narodne nošnje Bosne i Hercegovine, izdanje Zemaljskog muzeja u Sarajevu, Sarajevo 1963, 12

TERMIN

Prve podatke o pregači u Bosni i Hercegovini daju putopisci Ivan Frano Jukić i Artur Evans koji su krajem 18. i početkom 19. vijeka boravili u Bosni i istraživali način života, običaje i nošnju njenog stanovništva. Pregača je najstariji odjevni haljetak u srpskoj i hrvatskoj ženskoj nošnji. To je četverugaoni nekrojeni i nešivani komad tkanine izađivan od vune, koji prekriva donju polovinu prednjeg, a ponekad i zadnjeg dijela tijela. One se opasuju preko košulje, nose se ispod zubuna ili bez njega, dok se zimi nose ispod haljine. U većini naših krajeva pregače se opasuju samo sprijeda i zovu se prednje (velikih i malih dimenzija, sa resama ili bez resa), dok se u nekim krajevima pored prednjih nose i stražnje pregače.

Pregača je u narodnoj nošnji vrsta vunene tkanine (njem. Eine Art wollene Schürze)², odjevni predmet koji se pri radu pripasuje povrh odjeće radi zaštite od prljavštine³. Ona je dio ženskog ruha koja ispod prsiju pokriva suknju⁴.

Naziv ovog odjevnog haljetka u ženskoj nošnji se razlikuje od kraja do kraja. U Bosanskoj Krajini najčešće se zove **pregača**. Izrađivana je od upredene vune različitim tehnikama tkanja, "iveranje", "prebiranje" i "pretkivanje". Ona je tipična i osnovna komponenta dinarskog tipa nošnji. Ove pregače su prepoznatljive i većinom nošene u brdsko-planinskim krajevima: Janj, Imljani i Zmijanje. Migracijom stanovništva iz planinskih krajeva u ravničarske (Lijevče polje, Prnjavorska župa, sasinsko-ljubijski kraj i dr.) prenešeni su neki elementi nošnje među kojima je uočljiva i prepoznatljiva pregača dinarskog tipa nošnje.

U sjevernim ravničarskim krajevima taj odjevni predmet zove se **kecelja** (mađ. kóciólye)⁵. Izrađivana je od kupovnih industrijskih tkanina (svile, cica, platna i dr.). Nastala je pod uticajem gradske nošnje i srednjeevropskog načina odjevanja.

Prednje i stražnje pregače ovog tipa nošnje u sasinsko-ljubijskom i zmijanjskom kraju zovu se **zapreganj**, dok se u nekim krajevima prednja pregača zove **doguz**.

U Posavini se ovaj dio ženske nošnje zove **pregača**. U Duvanjsko-livanjskom kraju je **preglača**. Hercegovke nose **opregalj**. Srbijanke opasuju oko struka **prègljaču**, a crnogorke **predicu**. Arbanasi ovaj haljetak nazivaju **prangè**, a Rumuni **oprèg**⁶. Ivan Frano Jukić je u svojim putopisima kroz Bosnu 1843. godine zapazio da "hrvatske žene nose opregače od raznobojne vune opletene, jedna sprijeda, a u mnogih straga, na poprijeku previjena"⁷. Artur Evans je boraveći 1875. godine u Bosni i Hercegovini uočio da "srpske žene u Posavini nose sprijeda dvije radne kecelje, jednu crnu sa dugim resama, mnogo slične hrvatskim i slavonskim"⁸.

Upotreba pregače kao najstarijeg odjevnog elementa u ženskoj nošnji može se pratiti od praiistorijskog perioda do današnjeg dana. Prve podatke o nošenju pregača kod žena pronalazimo u neolitskom periodu. Na statuama iz ovog perioda uočljive su pregače sa resastim uzicama pa je "figura je sva obavijena nekakvom resastom suknjom"⁹. U bronzanodopskom periodu je na bronzanodopskoj plastici pored ostalih djelova narodnog odijela najviše istaknuta pregača sa dugačkim resama. Polazeći od arheoloških podataka neki

² V. S. Karadžić, Srpski rječnik, Nolit, Beograd, 1975, 236

³ Riječnik srpskohrvatskog književnog jezika, M. Srpska, Knjiga IV, N. Sad, 1971, 891

⁴ Riječnik hrvatskog ili srpskog jezika, J. A. Z. i U, Zagreb, 1935, 250

⁵ Katarina Novaković, Pregača (kecelja)-razvoj, značenje, funkcija, Rad Muzeja Vojvodine, broj 19, Muzej Vojvodine, Novi Sad 1977, 265

⁶ Etimologijski riječnik hrvatskog ili srpskog jezika, J. A. Z i U. Zagreb, 1973, 123

⁷ Ivan F. Jukić, Putopisi i istorijsko-etnografski radovi, Svjetlost, Sarajevo, 1953, 95

⁸ Artur DŽ. Evans, Pješke kroz Bosnu i Hercegovinu tokom ustanka avgusta i septembra 1875, Sarajevo, 1973, 122

⁹ Miroslav Draškić, Narodna nošnja sjeverozapadne Bosne II, Zenica, 1972, 68

naučnici smatraju da pregače sa dugim resama vode porijeklo od odjeće preilirsko-tračkih ili ilirsko-tračkih plemena. Velike pregače sa dugim resama se uočavaju na spomenicima u Podunavlju na kojima su predstavljene žene u II, IV i V vijeku nove ere¹⁰. (fot.br.4, fot.br.5 i fot.br. 6). Pojas ili mala pregača sa dugim resama ispleten od biljnih vlakana ili načinjen od kože ubraja se u najstarije odjevne predmete čovječanstva koji je u jednom periodu ljudske istorije bio rasprostranjen na svim kontinentima, a posebno u području Mediterana što potvrđuju mnogi arheološki nalazi kao i izvjesni podaci iz mitologije i religije raznih naroda. Pojas sa resama koji pokriva zadnji dio tijela kao vrsta *stidne pregače* uočava se na figurini poznatoj kao Venera iz Lepiga iz kasnog paleolita. Smatra se da je ta pregačica morala biti načinjena od biljnih vlakana. Prema Svetom Pismu, pregača od lišća je najstarija odjeća kojom se čovjek odjenuo: “Tada im se otvoriše oči i vidješe da su goli te spletoše lišće smokava i načiniše sebi pregače.”¹¹

NAČIN IZRADE I UKRAŠAVANJE

Pregača je element ženske narodne nošnje, izrađene procesom tkanja. Sam proces tkanja je najsloženija i najznačajnija vještina koju je seoska žena, svojstveno samo njoj poznavala i koja je posredstvom te vještine izrađivala pregače različitih oblika, dimenzija i estetskih vrijednosti.

Tkani predmeti ne pokazuju samo vještinu i stvaralštvo, već i određenu duhovnu simboliku koja je izražena u tradiciji mnogih naroda. Simbolika tkanja ima duboke korjene u mitološkim predstavama o stvaranju svijeta. Kod mnogih naroda nalazimo predanja i mitove o “nebeskom tkaču” kao Stvoritelju svijeta. Tkanje je stvaranje, a tkanina, nit, tkački stan (natra), preslice i vretena su simboli života i sudbine, odnosno oni predstavljaju povezanost čovjeka sa nevidljivim silama koje su stvorile svijet i njime upravljaju bez obzira da li je to Vrhovno Biće, neko božanstvo, boginja, suđaje, suđenice odnosno mitska bića prisutna u narodnoj religiji. U našoj narodnoj religiji postoje određena vjerovanja povezana sa tkanjem. Tako se ne valja za krpljenje odjeće koristiti konce koji su ostali od osnove prilikom snovanja ili poslije završetka tkanja. Simbolika predmeta izrađenog procesom tkanja predstavlja jednu ukomponovano cjelinu. Konci osnove, simbolizuju ono što je natprirodno, dok konci potke predstavljaju ljudsko stanje u određenom svijetu.¹²

Za tkanje pregača koristi se runo od prošlogodišnjih ovaca, koje se striže u proljeće zvano “velika vuna” ili “veliko runo”. Ostriženo runo se pere tako što se najprije potopi u hladnu i mlaku vodu, gdje treba da odstoji 24 časa. Nakon što odstoji, runo se ispira u mlakoj vodi i odnosi na sušenje. Poslije sušenja, vuna se rasčešljava prstima, pri čemu sasušeni ostaci nečistoće otpadnu, a zatim se prerađuje ručnim pomagalima-*grebenima*. Pri obradi vune grebenima izdvaja se “vlas” i “potka”. “Vlas” se uvijek koristi za osnovu, jer je sastavljena od dužih i jačih niti, a “potka” za potku, jer su joj niti kraće i mekše. Niti “vlasi” za osnovu uvijek se prvo opredu, a zatim prepere tj. podvostruče, dok se niti “potke” za potku samo opredu. (fot.br.7 prepredanje) Poslije predenja pređa se namotava na rašak, zatim u klupka ukoliko se koristi za osnovu i u male smotuljke za potku. (fot.br.8 rašak i klupko) Snovanje osnove izvodi se na zemlji pomoću dva kočića koja su srazmjerno udaljena jedan od drugog. Kod tih kočića žene namotavaju osnovu nekoliko puta. (fot.br.9 tri kočića) Skidanje osnove sa kočića započinje sa “glave” u vidu pletenice koja dobija naziv snutak. Da

¹⁰ Isto, 63

¹¹ Jelena Arandelović-Lazić: Tragovi i znakovi iskonskih duhovnih vrednosti na narodnoj nošnji Srbije, Zbornik Etnografskog muzeja u Beogradu, 1901-2001, str 307

¹² Isto, 301

bi započeo proces tkanja treba izvršiti navijanje osnove na stan. Ono se izvodi tako što se na snutku postavi zadnje vratilo od stana. Kada je osnova navijena prereže se na mjestu gdje je započelo snovanje i ona je time pripremljena za uvođenje u niti i brdo na stanu. Tkanje pregača izvodi se u dvije ili četiri niti. Princip tkanja izvodi se tako što desna ruka podržava zijev formiran pritiskom na ponožnike, dok lijeva ruka prebacuje smotuljke namotane potkom. Drugi princip se izvodi tako što se potka kroz zijev nanosi prebacivanjem raška desnom rukom. (fot.br.10 tkanje)

Pregače u Bosni i Hercegovini tkane su tehnikama “iveranje” ili “klečenje”, “pretkivanje” i “prebiranje”¹³. Veći broj pregača u sjeverozapadnoj Bosni izrađivan je od upredene vune tehnikom “iveranja”, ali su neke izrađivane kombinovanjem ivernog tkanja i prebiranja, ivernog tkanja i pretkivanja. Pregače koje su izrađivane tehnikom “iveranja” zovu se *čilimače* jer je tehnika tkanja čilima slična tehnici tkanja tih pregača.

Iveranje je najstarija tehnika kojom su tkane pregače u Bosni i Hercegovini. Ona je tipična odlika dinarskog tipa pregača. Koristila se u Bosni prije dolaska Turaka. Ovu tehniku su južni Sloveni primili od starih balkanskih naroda, Ilira i Tračana¹⁴. Proces tkanja pregača tehnikom “iveranja” izvodi se tako što se niti raznobojne potke pretkivaju prstima između određenog broja niti osnove, i to onoliko puta, koliko to zahtijeva veličina ornamenta. To pretkivanje prstima izvodi se na dva načina. Prvi je kad se niti potke prepliću sa osnovnim žicama osnove na granicama ornamenta, tako što se ne vezuju među sobom, već obavijaju dvije susjedne žice i vraćaju nazad. Tada se na granicama ornamenta obrazuju prorezi. Ovaj oblik u tehnici “klečenja” zove se “na rešme” i primjenjuje se za izradu pregača sastavljenih od vertikalnih pruga¹⁵. Drugi način tkanja izvodi se tako da niti potke na granici ornamenta obavijaju jednu zajedničku žicu. Ovaj način se primjenjuje kod ornamenta koji su sastavljeni iz kosih pruga, odnosno kod pregača sa motivom “kola” (imljanske, zmijanjske, janjske, timarsko-sanske, kupreške i travničke).

Pretkivanje je veoma stara tehnika koja se u Bosni i Hercegovini primjenjuje od davnina. Tkanje pregača ovom tehnikom izvodi se tako da niti potke naizmjenično pretkivaju svaku drugu nit osnove čitavom širinom tkanja, i to tako što se potka na osnovu postavi u vidu jednog ili dva trougla (ovom tehnikom su tkane pregače iz derventskog kraja)¹⁶. Nakon sabijanja potke brdilom tkanje, postaje gušće.

Prebiranje je tehnika kojom se niti potke postavljaju između određenih žica, koje su prethodno prebrane, zavisno od oblika ornamenta kroz čiji zijev je uložena uža daska¹⁷. U toku izvođenja ornamenta pri procesu tkanja daske se uvijek postavljaju u vertikalni položaj. U ovoj tehnici tj. prebiranjem više niti osnove pomoću grebena na tkačkom stanu, mogu se izvesti najkompliciranije ornamentalne kompozicije. Ovom tehnikom izrađivane su pregače iz kotorvaroškog, travničkog, gornjeg i donjeg vakufskog kraja.

Do Prvog svjetskog rata pregače su tkane vunom obojenom prirodnim bojama dobijenim iz raznog bilja: broća (crvena boja), ruja, jasena (zelena boja). Poslije Prvog svjetskog rata u upotrebi su analinske boje. Pored navedenih boja koje se najčešće uočavaju na pregačama, primjećujemo da su neke pregače tkane i ornamentisane vunom plave, žute, bijele i ljubičaste boje. Boja na pregači nema samo estetsku komponentu, već daleko veći simbolički i psihološki značaj.

¹³ Bratislava Vladić-Krstić, Čilimarstvo u Bosni i Hercegovini-Prilog proučavanju starih tkanja u B i H, Glasnik Zemaljskog Muzeja u Sarajevu, sveska XXX/XXXI, Sarajevo, 1978, 277

¹⁴ Milenko. S. Filipović, Čilimi i čilimarstvo u našim zemljama do sredine XIX vijeka, G. Z. M. u Sarajevu za Istoriju i etnografiju, Sarajevo, 1957, 181

¹⁵ Bratislava Vladić-Krstić, navedeno djelo, 292

¹⁶ Isto, 290

¹⁷ Isto, 291

Crvena boja je boja života, nemira, “unutrašnjeg” plamena, mladosti, sreće, snage i zdravlja¹⁸. Ona simbolizuje krv, reproduktivnu moć žene. Najčešće se uočava na djevojačkim pregačama (dominira na imljanskim, travničkim, kupreškim i prnjavorskim).

Plava je nebeska boja. Ona simbolizuje mirnoću, tugu i starost. Ovom bojom su tkane i ornamentisane pregače udatih žena, mada se uočava i na djevojačkim pregačama (plava boja je dominantna na zmijanjskim pregačama).

Bijela boja je boja tišine. Ona nije mrtva već puna mogućnosti, da se može razumjeti. To je boja čiste radosti¹⁹. Značaj bijele boje ogleda se i u “razbijanju” monotonije u koloritu pregače i isticanju svih onih motiva koji nekoj pregači daju posebnost i autentičnost sa etnografskog i estetskog aspekta. Ova boja se primjećuje na većini pregača iz različitih krajeva.

Žuta boja je boja jačine, boja nemira koja sa psihološkog aspekta uznemirava čovjeka. Ova boja je najupadljivija na janjskim i pregačama iz sasinsko-ljubijskog kraja.

Crna boja je boja tišine. Ona simbolizuje tugu i smrt Crna boja kao i sve zagasite boje koriste se pri tkanju pregača koje nose starije žene i simbolizuju završetak reproduktivnog ciklusa žene. Ova boja je uočljiva na svim pregačama.

Estetska vrijednost pregača, odnosno njena ljepota, način ornamentisanja i ukrašavanja pokazuje koliko je strpljenja, volje i maštovitosti imala tkalja koja je izrađivala te predmete. Ornamentisanje pregača za naš narod nije imalo samo estetski već i simbolički značaj. Svaka šara odnosno motiv simbolizovao je neku duhovnu komponentu iz običaja našeg naroda. Motivi koji se uočavaju ne samo na pregačama nego i na drugim tekstilnim predmetima ne moraju govoriti o direktnom uticaju određene kulture, već prije o nekim opštim dobrima duha rasprostranjenim u raznim dijelovima svijeta. Slične potrebe i shvatanja, slična psihička reagovanja mogla su spontano dovesti do sličnog likovnog izraza.

Ornamentisanje pregača izvođeno je geometrijskim motivima. Česti motivi na pregačama su: *pruga, kola i krst*. Jedan geometrijski oblik može imati više značenja, zavisno od sadržaja koje mu je dala tkalja ili vezilja, a koji je prenošen vjekovima sa jedne generacije na drugu i koji je postao opšte prihvaćeni simbol. Na pregačama se uočavaju modificirani geometrijski motivi-pruga u obliku slova S (motiv kuka) i u obliku slova X, zatim vegetabilni motivi (grana, jabuka i stilizovano stablo) i sitni ćilimski motivi.

Pruge se pojavljuju na svim pregačama sjeverozapadne Bosne. Na njima se uočavaju vertikalne, horizontalne, poprečne, talasaste i cik-cak pruge. Značaj pruge je dvojak. Sa jedne strane one imaju estetski značaj, jer čine osnovnu ornamentiku na pregači (npr. pregače iz kotorvaroškog kraja, gdje su horizontalne pruge najuočljiviji ornamenti), dok sa druge strane treba da istaknu komplikovanije ornamentalne kompozicije, odnosno da odvoje jedne ornamente od drugih²⁰.

Kola se najčešće primjenjuje pri ornamentisanju pregača. Taj motiv simbolizuje Sunce, odnosno okretanje²¹. Motiv kola koji se uočava na pregačama urađen je geometrijski u obliku romba, kvadrata i mnogougona. Simboliku slovenske kružne igre kola kao i simboliku romba koji označava kolo na tekstilnim predmetima tumačili su mnogi autori kao sliku Sunca, dok su drugi smatrali da je prvenstveno riječ o kultu plodnosti i simbolici Mjeseca, s obzirom na to da je romb ženski simbol. Romb je ženski simbol koji označava žensku polnost i plodnost. Prema tome simbolika ornamenta koji se kod srpskog naroda

¹⁸ Dragoslav Antonijević, *Sarkačanska pregača*, Zbornik E. M. u Beogradu 1901-2001, E. M. u Beogradu, Beograd 2001, 285

¹⁹ Isto, 285

²⁰ Bratislava V. Krstić, *Tekstilna ornamentika zapadne Bosne*, Glasnik Zemaljskog Muzeja u Sarajevu, sveska XVIII, Sarajevo, 1963, 134

²¹ Isto, 137

naziva *kolo*, jeste slika svijeta kao vječnog kretanja čiji su postojanost i život uslovljeni usaglašenim kosmičkim ritmom suprotnosti.²² Motiv *kola* se izjednačava sa motivom *romba* i motivom *oka*. U narodnoj religiji našeg naroda simbol *oka* predstavlja najsigurniju zaštitu od uroka, te su mnoge amajlije rađene u obliku *oka*. Očima se izražavaju duhovna ljepota, nježnost, ljubav i sva pozitivna osjećanja i namjere, odnosno imaju značenje dobra i sreće. Osim romba simbol oka je predstavljen i drugim motiva kao što su dvostruka spirala i trougao. Motiv trougla na tekstilnoj ornamentici najčešće se naziva amajlija.²³

Krst je kao motiv ukomponovan sa drugim motivima. On se u svim svojim oblicima i veoma kompleksnoj simbolici ubraja u najstarije simbole čovječanstva. Krst je simbol svijeta u njegovoj cjelokupnoj pojavnosti. U njemu se spajaju nebo i zemlja i prepliću se vrijeme i prostor. Predstavlja univerzalni simbol cijeloga svijeta i svi njegovi oblici ukazuju na vezu pojavnog svijeta u vremenu i prostoru sa načelom, principom koji djeluje na njegovo postojanje, a koji je određen tačkom presjeka vertikalne i horizontalne linije²⁴. U našoj patrijahalnoj kulturi nalazi se na mnogim predmetima i imao je značenje pre primanja hrišćanstva koje je upotpunilo njegovu simboliku. Motiv krsta se često javlja u obliku motiva svastike ili kuke. On se javlja u obliku pravog motiva, stilizovanog i modificiranog koji je karakterističan za pregače debeljačkog, banjalučko-kozarskog, banjalučkog, travničkog, glamočko-grahovskog i timarsko-sanskog kraja.

Vegetabilni motivi se rijetko uočavaju na pregačama. Motiv *stilizovano stablo* karakterističan je za zmijanjske pregače. Motiv *jabuka* simbolizuje sreću, plodnost, zdravlje, napredak, dobre namjere i želje. primjećuje se na imljanskim i timarsko-sanskim pregačama.

Za ukrašavanje pregača upotrebljava se raznovrsni materijal i različiti oblici: našiveni komadi čohe u obliku uskih i dužih traka različitih boja (najčešće crvena, plava i zelena) na kojoj je uočljiv vez "sindžirac", širitne trake, srebrna i zlatana kerica, srma, gajtani, šljokice, perle, raznobojne bobice, pafte, olovno zrno, heklana čipka, pamučni i svileni konac, crveni mafez i štof. Pregače su okolo najčešće ukrašavane dugim raznobojnim resama.

TIPOLOGIJA I RASPROSTRANJENOST

Pregače sjeverozapadne Bosne, su dinarskog i posavskog tipa i rasprostranjene su i u drugim krajevima Bosne i Hercegovine²⁵. U okviru ovog tipa obradili smo pregače iz Srednje Bosne, kao varijetet dinarske nošnje. Pregače smo klasifikovali na prednje i zadnje, a obje grupe podjelili prema dimenzijama. Unutar svake grupe izvršili smo diferencijaciju prema uzrastu, poštujući pri tom hronološki red i etničku pripadnost.

PREDNJE PREGAČE

- a) velike
- b) male

ZADNJE PREGAČE

- a) velike
- b) male²⁶

²² Jelena Arandelović-Lazić: Tragovi i znakovi iskonskih duhovnih vrednosti na narodnoj nošnji Srbije, Zbornik Etnografskog muzeja u Beogradu, 1901-2001, str 304

²³ Isto, 305

²⁴ Isto, 308

²⁵ Z. Čulić, Navedeno djelo, 12

²⁶ Мирослав Драшкић, Наведено дјело, 16

PREDNJE PREGAČE

a) *Velike*, krupnih geometrijskih oblika i raznobojnih dugačkih resa su kulturno nasljeđe Ilira i Tračana. Da su upotrebljavane pregače u ovom periodu pokazuju spomenici na kojima su predstavljeni Iliri koji su nosili navedene pregače. Ove pregače su svoj razvoj doživjele na Balkanskom poluostrvu što dokazuje njihovo prisustvo u brojnim nošnjama na Balkanskom poluostrvu i njihovo odsustvo u nošnjama panonskog područja²⁷.

Pregače ovog tipa koje su karakteristične za prostor Bosne i Hercegovine uočavaju se i u ženskoj nošnji Dalmatinske zagore (do XVIII vijeka), dinarskih doseljenika u Hrvatskoj (XIX vijek), Makedonije, sjeverne Grčke, sjeverne Albanije, centralne i južne Bugarske²⁸.

Ove pregače izrađivane su od upredene vune (crvene, zelene, plave, ljubičaste, bijele i žute boje) tehnikama “iveranje” (zovu se “čilimače”) i “prebiranje” (“prebirane” pregače). Uočavaju se na sledećim nošnjama: imljanskoj, janjskoj, travničkoj, kupreškoj, glamočko-grahovskoj, unačko-bravsko-petrovačkoj, sasinsko-ljubijskoj, lijevčanskoj, nošnji prnjavorske župe, banjalučke vrhovine i debeljačkoj nošnji.

Pregače iz *imljanskog* kraja su tipičnog dinarskog tipa, kao i kompletna narodna nošnja ovoga kraja koja je jedna od najljepših nošnji izrazitog varijeteta dinarskog tipa i njen najautentičniji predstavnik. Ljepota nošnje ovoga kraja ogleda se kroz raznovrstan i autentično izražen narodni vez, koji je uočljiv i prepoznatljiv na imljanskim košuljama i ornamentici koja je specifična za imljanske pregače, košulje i zubune.

Pregače su pored košulja i zubuna najkarakterističniji i vizuelno najizraženiji dijelovi ženske imljanske nošnje. One su velikih dimenzija, živih boja (žuta, bijela, plava, crvena i narandžasta) i krupnih ornamentata (*trouglastih, romboidnih i krstastih* motiva). Na pregačama se uočavaju vodoravne i poprečne pruge sa *sitnim ćilimskim šarama*, izlomljene pruge sa *cik-cak šarama, uspravnim i položenim latiničnim slovom S (motiv kuka)* i dr. Po tehnici tkanja razlikujemo dvije vrste pregača: “čilimače” i “prebirače”. “Čilimače” su pregače koje se pri procesu tkanja “klječaju”, “iveraju”, odnosno tkaju prstima tj, prstima se ulaže vuna na tkačkom stanu. “Prebirače” se tkaju pomoću brdila sa kojim se zbija potka i čunka sa kojim se premeće potka²⁹. U zavisnosti od ornamenta koji preovlađuje na pregači, pregače čilimače se dijele na više vrsta. Tako razlikujemo: “čilimaču”, “zvjezdašicu”, “sa križićima”, “dvokolu”, “jabučarku”, “kolašicu”, “vojdičarku”, “kalavrajku”, “s kriškama”, “grašu”, “kukašicu”, “štičarku” i “šarpeljaču”. Za razliku od pregača “čilimača” kojima su davana imena po ornamentima koji su na njoj prepoznatljivi, “prebirače” se dijele prema tehnikama tkanja ne dvije vrste: “nerastkavane” ili “podlaknice” i “rastkavane” ili “rastkavalice”³⁰. Ove pregače su nosile starije žene. Pregače iz imljanskog kraja su kao i ostale pregače dinarskog tipa nošnje potkićene resama “potkitama” od vune koje se javljaju u karakterističnim bojama za ovaj kraj. Rese su tkane na “ivericama”. Tkane su u vidu uskih tkanica na kojima su ostavljene nezavršene dugačke niti, koje kada se prišiju na pregaču dobijaju naziv “potkrite”. Pregače su opasivane uzicama koje su se “plele na ruke” od crne i bijele vune.(fot.br. i fot.br.)

Pregače iz imljanskog kraja su dio srpske ženske nošnje. U Muzeju se čuva 120 pregača ih Imljana. Sve pregače su prednje, zadnjih nema jer djevojke i žene ovoga kraja nisu nosile zadnje pregače. Bez resa je 30 pregača, sa resama je 90 pregača. Otkupljivane su u periodu od 1930-1954. godine. Najmarkantniji primjerci pregača iz ovog kraja koje se čuvaju u Muzeju Republike Srpske su pregače pod inv. br. 116/I i inv. br. 511/I.

²⁷ Isto ,62

²⁸ Isto, 61

²⁹ Isto, 128

³⁰ Isto , 130

Pregaču inv. br. 116/I (fot.br.) nosila je djevojka ili mlada žena. Tkana je vunom karakterističnim tehnikama tkanja za dinarski tip pregača. Po tehnici tkanja zove se "ćilimača" a po motivima koji na njoj dominiraju "kolašica". Osnova pregače je žute boje. Na pregači se uočava motiv "kola", pravougaonici utkani tako da su oko njih utkane bordo pruge. Unutar kola su četiri manja raznobojna trougla zelene i modre vune. Pregača je ukrašena bobcima bijele boje, a pri dnu dugmadima i raznobojnom vunicom. Optočena je zelenim i žutim širitom, crno-bijelim bobcima i raznobojnim resama.

Za razliku od naprijed navedene pregače koja je po svim svojim specifičnostima (svijetlije boje i raznovrsno ukrašavanje) tipična djevojačka, pregaču inv. br. 511/I (fot.br.) su nosile udate žene. Tkana je od vune obojene anilinskim bojama (plavom, bijelom, crnom, narandžastom, žutom i zelenom). Na pregači dominiraju romboidni motivi sa ćilimskim šarama poredani u 3 uzdužna reda koji su presječeni poprečnim prugama. Optočena je tkanicom sa crnim i plavim resama. Okolo je prišiveno 20. komada starog novca. Pregača je otkupljena 1930. godine od Branka Mudrenovića trgovca iz Mrkonjić Grada.

Pregače iz *janjskog* kraja pripadaju takođe dinarskom tipu pregača. Izrađivane su od vune obojene crvenom, žutom, zelenom i modrom bojom. Osnovna specifičnost pregača iz janjskog kraja je u velikim dimenzijama, ljepoti i skladu boja i načinu ukrašavanja što ih čini sličnim pregačama iz Imljana, dok se po tehnikama tkanja međusobno razlikuju. Najveći broj pregača tkane su ćilimarskom tehnikom "iveranja" kao i većina pregača dinarskog tipa, dok je manji broj tkan tehnikom "prebiranja". Ćilimarskom tehnikom izrađivane su zbarske odnosno prazničke pregače³¹. One su se razlikovale od svakodnevnih po načinu ukrašavanja, jer je estetski raznovrsnije i interesantnije od ukrašavanja pregača koje su nošene svaki dan. Pored ove razlike primjetna je razlika između pregača koje su nosile djevojke i udate žene. Djevojačke pregače su bile svijetlijih "življih" boja, krupnijih motiva i raznovrsnijih ukrasa (upadljivije sve da bi se istakla djevojačka mladost i ljepota), dok su pregače udatih žena tkane vunom nešto tamnijih i zagasitijih boja. Međutim, žuta boja je boja po kojoj su ove pregače posebno prepoznatljive i ona je prisutna i na djevojačkim i pregačama udatih žena. Ukrašavanje je izvođeno širitnim trakama, kericom, bobcima i rešimom. Pri donjem rubu i sa strana pregače, prišivene su potkrite koje su izrađene od vunene pređe (crne, tamnoplave, zelene i višnjeve boje) kao i tkani dio pregače. Potkrite su tkane na iverićima odnosno daščicama. Pregačama su davana imena po ornamentima koji na njoj dominiraju (*kukasti motivi, udvojeni rombovi, rombovi sa kukama, sitni ćilimski motivi, trouglovi, kvadratični motivi i kola*), imenu sela i predjela odakle su porijeklom i imenu familije i tkalje koje su ih prve počele tkati. Od pregača koje su nošene svaki dan najinteresantnije su: "gređanka" (ime nosi po janjskom selu Gredi), "odžinica" (ime je diobila po nadimku tkalje), "krivutuša" (dobila ime po ornamentu krivujicima), "zebinica" (ime joj dato po nadimku prve tkalje koja je ovakvu pregaču počela tkati). Od zbarskih tj. prazničkih djevojačkih pregača koje su rađene ćilimarskom tehnikom tkanja posebnu pažnju privlači: "đuka" (jedna od najstarijih pregača u Janju, ime dobila po selu Đukićima, uočljivi geometrijski *ornamenti kola, krivujice i krstići*), "plivka ili pribeljka" (ime je dobila po janjskom selu Pribeljcima odnosno po predionoj cjelini Plivi, na pregači istaknut *ornament kola* unutar kojeg se nalaze *četiri manja romba* raspoređena u *obliku krsta*), "nova rilička ili novinarka" (ime je dobila po selu Rilića na Kupreškom polju odakle je prenesena u Janj, preovlađuje *ornament sitna kola*), "marijankuša" (ime je dobila po familiji Marijanaca, na njoj preovlađuje ornament *krupna kola* uokvirena *kukicama* unutar kojih se nalaze *sitnija kola*), i "rebra" (dobila je ime po redovima koji su poredani duž pregače u vidu rebara, na pregači je istaknut ornament *kola*

³¹ R. Rakita, Narodna nošnja u Janju, Etnografska građa, Akademija Nauka i Umjetnosti BiH, Sarajevo 1976, knj.20, 11

unutar kojeg je utkan po jedan *krstić*)³². Na fot. br. i fot.br. vidimo na koji način su janjanke nosile pregače.

Ove pregače nosile su pravoslavne djevojke i žene. U Etnološkom odjeljenju Muzeja se čuva 45 pregača iz janjskog kraja. Sa resama je 40 pregača, bez resa je 5 pregača. U janjskom kraju djevojke i žene nisu nosile stražnje pregače. Tkane su početkom XX vijeka, a otkupljivane od 1930-1954. godine. Tipični primjerci janjskih pregača koje su čuvaju u Muzeju Republike Srpske su pregače pod inv. br. 212/I i inv.br. 200/I.

Djevojačka pregača inv. br. 212/I (fot.br.) tkana je u poprečne šire i uže pruge. U širim prugama se nalaze ornamenta u obliku romba i udvojenog romba od tamno-plave, bijele, zelene, crvene i drap-žute boje. Uže pruge su od tamno-plave vune koje izdvajaju pruge sa ornamentima. Optočena je kupovnom bijelom pantiljkom po kojoj je crvena čoha izrezana u trokute. Pri donjem rubu od sredine prišivena je dijagonalno isto takva čoha. Rese su od tamno-plave i zelene vune.

Pregaču inv. br. 200/I (fot.br) koju je nosila udata žena tkana je u široke pruge vunom ljubičaste boje. Unutar tih pruga utkani su ćilimski ornamenta: četverougli čije su stranice produžene u kuke od bijele i tamno-plave vune. Četverougli su od zelene vune čiji unutrašnji dio nije popunjen na četiri mjesta, pa se vidi podloga višnjeve boje. Naredni red je ispunjen krupnim rombovima u čijem se središtima nalaze ćilimski ornamenta i stilizovani krstovi. Rombove odvajaju kuke od bijele vune. Rese su crne, modre i višnjeve boje. Uzica za opasivanje je od žute i crne vune.

Pregače iz *travničkog* kraja su srednjobosanski podtip dinarskog tipa pregača. One su obavezan, nešiven i nekrojen komad odjeće izrađen od vune, karakterističan za žensku pravoslavnu i katoličku nošnju. Pregače koje su nosile pravoslavke i katolkinje bile su različite i lako prepoznatljive, kao specifikum za određeni etnos. Pored uočljivih različitosti koje su primjetne na pregačama pravoslavnih i katoličkih žena, postojala je jedna zajednička karakteristika za ove pregače koja se ogleda u tamnocrvenoj boji vune koja čini osnovu pri procesu tkanja i koja je pretkivana tamno-plavim ili ljubičastim nitima potke u vidu poprečnih pruga.

Pregače koje su nosile katolkinje tkane su u dvije niti. One nisu imale rese tj. potkrite, već našivene uzice od crvene vune pletene prstima od dvadeset i dva nita. Uzice su našivene po rubovima pregače, ali su služile i za opasivanje. Pregače se čvrsto stežu oko struka, a uzice omotaju oko nje i svežu sprijeda na čvor. Ljeti se pregača slabo nosi, više zimi kad se oblači ćurdija³³.

Za razliku od pregača bez resa koje su nosile katoličke žene, pravoslavke su nosile pregače sa resama. Rese su najčešće od braon tamno-plave i crvene vune. Pregače su tkane tehnikom "iveranja" u poprečnim prugama svjetlijih boja. (fot.br. i fot.br.) Unutar pruga utkane su šare sa geometrijskim ornamentima (*rombovi*), *ćilimskim ornamentima*, *ornamentom slova S, slova W i krila*. Pojedine pregače su dobijale ime po šarama ili po mjestu gdje su nošene: "kolašica", "dvostruka iveruša", "šudaruša", "biogradska"³⁴. Pregače su optočene zlatnim širitom i tkančicom. Nijansirani sklad boja i motiva davao je izuzetnu ljepotu ovim pregačama, pri čemu su one bile najljepši dio pravoslavne ženske nošnje. Pravoslavne žene su za razliku od katolkinja pregače opasivale tako da one vise, a ne stežu se čvrsto uz struk. Kao i u drugim nošnjama i ovdje je postojala razlika između pregača koje su nosile djevojke i udate žene. Djevojke su nosile svjetlije "veselije" i upadljivije pregače, bogato ukrašavane raznovrsnim ukrasima, dok su pregače udatih žena bile jednostavnije i vizuelno predstavljene koloritom "monotonih" i zagasitih boja.

³² Isto, 12

³³ Zorislava Marković, Narodna nošnja u okolini Travnika, Glasnik Zemaljskog Muzeja u Sarajevu, sveska IX, Sarajevo 1954, 117

³⁴ Isto, 122

U Muzeju se čuvaju samo 4 pregače iz travničkog kraj. Pravoslavnoj ženskoj nošnji pripadaju 3 pregače sa resama, a katoličkoj 1 pregača bez resa. Pregače su otkupljene u periodu od 1933-2002. godine. Najmarkatniji primjerci pregača iz ovoga kraja koje se čuvaju u Muzeju su pod inv. br. 454/I i inv. br. 473/I.

Djevojačka pregača inv. br. 454/I (fot.br) je dio pravoslavne ženske nošnje. Tkana je osnovom od crne vune sa S ornamentima poredanim kružno između kojih su rombovi od žute, bijele, crvene i plave vune. S donje strane optočena je zlatnim širitom, prišivenim kitama od raznobojne vune i tkančice sa tamno-plavim i zelenkastim potkitama. Pregača je dobijena na poklon od Đure Uzunovića iz sela Nakorićana

Pregaču inv. br. 473/I (fot.br) nosila je katolička udata žena. Osnova pregače je višnjeve boje sa poprečnim prugama postavljenih po tri u tri grupe. Središna pruga je šira od perifernih. Između pruga su utkani ćilimski ornament, rombovi, ornament u obliku slova W i krila. Pregača je optočena tkančicom sa potkitom od braon, crvene i plave vune. Uzica za opasivanje je od ženske plave kose. Ova pregača u Muzeju se čuva od 1933. godine kada je otkupljena od Stojak Ane.

Pregače iz *kupreškog* kraja pripadaju dinarskom tipu pregača i dio su srpske i hrvatske ženske nošnje. Između ovih pregača postoji niz različitosti, a samo jedna sličnost. Različitost je izražena u boji vune kojom su pregače tkane, u ornamentima koji na njima dominiraju i postojanju ili ne postojanju resa. Sličnost se uočava kod ukrašavanja prazničnih pregača. Praznikom kad opasuju pregaču pravoslavke i katolkinje zakače za pas "kite" od crvene čohe, koje padaju duž sredine pregače. (fot.br. i fot.br.)

Osnova kod pregača koje su nosile katolkinje je višnjeve boje. Ona je protkivana crvenim i plavim nitima potke. Na pregačama nema šara u obliku geometrijskih ornamenta već samo zupčaste šare i poprečne prave linije. Pregače su većih dimenzija od pregača koje su nosile pravoslavke. One su bez resa i optočene uzicom "ovtokom" koja se produžuje u uzicu za opasivanje³⁵.

Za razliku od pregača koje su nosile katolkinje, pravoslavke su nosile pregače koje su tkane sa osnovom od više tamnijih boja, crvene, crne i dr. Na ovim pregačama uočavaju se šare sa geometrijskim motivima po kojima je pregača dobijala ime. Tako prepoznajemo pregače: "sa osam kola", "sa devet kola", "ciganka", "medvedarka", "sitnica", "malovanska" i dr. Najuočljivije su šare sa *rombičnim*, *kukastim* i *krstastim* motivima. Pregače su okolo ukrašavane resama tamnije vune, dok se donji dio pregače ukrašavao našivenim trakama od srmenog širita i đulovima od vunice³⁶.

U Muzeju Republike Srpske čuva se 15 pregača iz ovoga kraja. Bez resa su 4 pregače i dio su hrvatske ženske nošnje. Sa resama je 11 pregača i dio su pravoslavne ženske nošnje. Većina pregača tkane su početkom XX vijeka, a otkupljivane su u periodu od 1948-1967. godine. Karakteristični primjerci pregača iz ovoga kraja su pregače pod inv. br. 440/I i inv. br. 441/I.

Djevojačka pregača 440/I (fot.br) tkana je u redove, osnovom od tamno-crvene boje i nitima potke od zelene, žute, plave i crvene boje. Okolo je prišivena tkančica sa potkitama od zelenkaste, modre i "ugašene" boje. Ovu pregaču narod je nazvao "slavašica". Pregaču je otkupio 1954. godine tadašnji kustos Miroslav Draškić.

Pregača "mračajka" inv. br. 441/I (fot.br) je dio katoličke ženske nošnje koju je nosila udata žena. Tkana je osnovom od bijele, a potkom od crvene, žute, tamno-plave i tamno-zelene vune. Na dnu pregače su grane od bijele, žute, tamno-zelene i modre vune, a oko njih provlaci od crvene vune. Pregača je ukrašena potkitama od tamno-zelene, crvene i modre vune. Pregača je otkupljena 1954. godine od Milice Šebez.

³⁵Zorislava Marković, Narodna nošnja na Kupresu, Glaznik Zemaljskog Muzeja u Sarajevu, sveska IX, Sarajevo 1954, 98

³⁶ Isto, 105

Pregače iz **glamočko-grahovskog kraja** su tipičnog dinarskog tipa i dio su pravoslavne ženske nošnje. One su tkane tehnikom “iveranja” odnosno pretkivanjem prstima niti potke između niti osnove. Ovo je tkz. ćilimarska tehnika tkanja u uzdužne i vodoravne redove u kojima su utkani ornamenta različitih veličina i oblika. Najkarakterističniji ornamenta na ovim pregačama su: *ćilimski* (sitniji i krupniji), *romboidini*, *kvadratični*, *kosi krstovi*, *stilizovani krstovi u obliku trokuta*, *kuke*, *položeno slovo S* i *uspravno slovo X*. Redovi sa ornamentima odvojeni su uskim prugama. (fot.br. i fot.br.) Pregače su okolo ukrašene dugim crvenim, plavim, zelenim i crnim resama, dok je tkani dio pregače ukrašen bijelim bobcima, cvijetićima narandžaste, ljubičaste i zelene vune, olovnim zrnom, šljokicama, crvenim mafezom, sindžircem po rizi i nazupčanom trakom crvene, plave i zelene čohe.

U Muzeju se čuva 31 pregača iz glamočko-grahovskog kraja. Sve pregače su prednje. Bez resa je 8 pregača, a sa resama je 23 pregače. Otkupljivane su u periodu od 1933-1952. godine. Tipični primjerci pregača iz ovoga kraja su pregače pod inv. br. 247/I i inv. br. 254/I.

Pregača inv. br. 247/I (fot.br) je dio djevojačke nošnje. Tkana je u sitne ćilimske šare vunom crvene, plave i zelene boje. Optočena je plavom vezenom čohom uokvirenom sa dvije trake crvene čohe, traciama nazupčane crvene i zelene čohe i srmali kericom. Pri vrhu i pri dnu vodoravno prišivene su po dvije trake nazupčane zelene čohe, između kojih je srebrni širit. Rese su duge crvene, plave i zelene boje. Pregača je otkupljena u Muzeju 1933. godine od Anđe Parančić rodom iz okoline Grahova.

Pregača udate žene inv. br. 254/I (fot.br) tkana je u uske vodoravne pruge, unutar kojih su utkane sitne šare plave, smeđe, narandžaste, bijele i zelene boje. Jedini ukras na njoj su duge rese plave, zelene i smeđe boje.

Pregače iz **unačko-bravsko-petrovačkog kraja** su dinarskog tipa i najslabije su pregačama iz glamočko-grahovskog kraja. One su također dio pravoslavne ženske nošnje. Njihova sličnost najizraženija je u boji vune (crvenoj, plavoj, ljubičastoj i zelenoj) u ornamentima i ukrasima koji se na njoj uočavaju. Pregače su tkane tehnikom “iveranja” u poprečne i vodoravne redove. Unutar tih redova utkane su šare različitih ornamenta: ornamenta u obliku *slova S*, *slova X*, *slova V*, *rombovi* i *krstovi*. Ukrašavane su našivanjem srebrnog gajtana, crnog sameta, širitne trake, vezom od svilenog i pamučnog konca. One su najčešće optočene srmali trakom, kericom, zelenom i plavom čohom na kojoj se izvezen vez “sindžirac”. Rese su duge plave, ljubičaste, zelene i crvene boje.

U Muzeju se čuva 16 pregača. Sve su pregače prednje, sa resama. Neke su veoma stare, tkane početkom XIX vijeka. Najkarakterističnije pregače za ovaj kraj su pod inv. br. 418/I i inv. br. 516/I.

Djevojačka pregača inv. br. 418/I (fot.br) tkana je u poprečne redove unutar kojih su utkane sitne šare. Po pregači su vodoravno prišivene tri trake srebrnog širita. Ispod treće trake prišivene su koso još dvije trake, tako da zajedno čine trokut. Na krajevima širita prišivene su raznobojne svilene pufne. Pregača je sa tri strane optočena crvenom čohom po kojoj je vezano “sindžircem”. Iza toga je nazupčana crvena čoha i srebrni širit. Pregača je ukrašena dugim resama ljubičaste, zelene i plave boje. Otkupljena je 1936. godine od Rade Ilića. Ova pregača je izložena kao jedna od najljepših sa prostora Bosanske Krajine na izložbi “Umjetnost naroda Jugoslavije” od 1950-1952 god. ali i na izložbama u nekoliko evropskih zemalja.

Pregaču inv. br. 516/I (fot.br) nosila je udata žena. U ovom kraju teško je bilo razlikovati pregače udatih žena i djevojačke, pošto su i jedne i druge bogato ukrašavane. Ova pregača tkana je u poprečne pruge unutar kojih su utkani sitni ćilimski ornamenta. Pri dnu pregače prišiven je srebrni širit u obliku slova V sa tri cvjetića od kupovne vune u čijem je središtu prišiveno bijelo dugme. Pregača je optočena srmali trakom, kericom, crvenom reckanom rizom, zelenom i plavom čohom koje su ukrašene vezom od svilenog konca.

Potkrite su od tamno-plave vune. U Muzeju se čuva od 1931. godine kada je dobijena na poklon od Milana Kukulja iz Bosanskog Petrovca.

Pregače iz **bihackog kraja** su dinarskog tipa. One se u ovom kraju zovu "lizdek". Nošene su sprijeda, sa dugim resama i dio su srpske ženske nošnje. Tkane su tehnikom "iveranja" u poprečne i uzdužne redove. Najčešći ornamenti su *sitnije i krupnije ćilimske šare*. Izrađivane su vunom crvene, plave, žute i bijele boje. Pregače su ukrašavane srebrnom kericom, srebrnim gajtanom i rombovima od crvenih, zelenih, oker, crnih, bijelih i plavih bobaka. Najljepši i najupečatljiviji ukras na ovim pregačama su duge rese crvene, plave i zelene boje.

U Muzeju se čuvaju 4 pregače iz ovoga kraja. Sve su prednje, sa dugim resama. Otkupljene su u periodu od 1933-1936. godine. Specifični primjerci su pregače pod inv. br. 425/I i inv. br. 427/I.

Pregaču zavedenu u inventarnoj knjizi pod inv. br. 425/I (fot.br) u ovom kraju nosila je djevojka. Tkana je u uzdužne redove unutar kojih su sitne šare. Pri dnu pregače je crveno platno na kojem su našiveni srebrna kerica i četiri srebrna gajtana između kojih su ornamenti u obliku rombova od crvenih, zelenih, oker, crnih, bijelih i plavih bobaka. Optočena je dugim resama u dva reda, ljubičaste i plave boje. Pregača je otkupljena 1933. godine od Sime Kremenovića.

Pregača udate žene inv. br. 427/I (fot.br) tkana je u poprečne redove unutar kojih su utkane sitne šare. Pregača je optočena smeđim i plavim štoфом i zelenom nazupčanom čohom. Rese si duge, crvene, plave i zelene boje.

Pregače iz **sasinsko-ljubijskog kraja** su dinarskog tipa i zovu se "zapregnjom", dok se samo tkani dio bez potkita naziva pregača. One su dio katoličke ženske nošnje, jer je ovaj kraj bio naseljen isključivo hrvatskim stanovništvom. Djevojke i žene su nosile prednji i zadnji "zapreganj".(fot.br. i fot.br) Pregače su tkane tehnikom "iveranja" u crvenoj, bijeloj, plavoj, zelenoj, ljubičastoj i posebno za ovaj kraj karakterističnoj žutoj boji vune. Na ovim pregačama uočljivi su ornamenti u obliku: *romba "kolica", "oglenjad", i "prešare"*³⁷. Tkani dio pregače ukrašan je zelenom i crvenom kericom, zlatnim i srebrnim širitom, crvenim i žutim bobcima i starim novcem. Okolo je ukrašena dugim resama u karakterističnoj žutoj boji..

U Muzeju se čuvaju 22 pregače iz ovoga kraja. Prednjih pregača je 14 primjeraka.

Tipičan primjerak djevojačke pregače iz ovog kraja je pregača inv. br. 64.92 (fot.br). Pregača je iverno tkana domaćom vunom obojenom anilinskim bojama (žutom, zelenom, plavom, crvenom i smeđom). Ornamenti na pregači predstavljeni su širokim cik-cak linijama. Osnovni dio linija žute je i bijele boje, a ostale boje izgledaju vizuelno kao obrub iako su jednako široke. Optočena je crvenom i srebrnom kericom. Potkrite su u bojama pregače. Tkana je početkom 20. vijeka, a otkupljena je u Muzeju 1964. godine od Marijana Pranića.

Pregače iz **prnjavorskog kraja** su po tehnikama i načinu tkanja dinarskog tipa. Neke od ovih pregača su pod posavskim uticajem (specifičan način nošenja pregača). Tkane su tehnikom "iveranja" i "prebiranja" u vodoravne redove. Tkane su u 4 niti uzvedeno i prišarano pomoću više čunkova. Osnova je najčešće bijele boje, dok je potka obojena anilninskim bojama (crvena, plava, zelena i narandžasta)³⁸. Na pravougaonim pregačama primjećuju se motivi u obliku *slova X, položenog slova S i kukice*. Pregače su ukrašene našivenom crvenom čohom sa lančanim vezom (sindžircem), zupčićima od crvene i žute vune i dugim crnim i ljubičastim resama. Pregače koje su nošene krajem XIX vijeka su bez potkita, duže su i uže od onih koje su nošene početkom XX vijeka. Najčešće su spuštene niz tijelo ili presavijene "na pero" (donji lijevi ugao se digne i zakači za gornji desni ugao). Od

³⁷ Miroslav Draškić, Narodne nošnje sjeverozapadne Bosne I, Banja Luka 1962, 30

³⁸ Isto, 80

30-ih godina XX vijeka u prnjavorskom kraju umjesto pregača počinju se nositi “vertuni” - kecelje o crnog ili tamnosmeđeg platna (fot.br. i fot.br.)

U Muzeju se čuva 10 prednjih pregača iz prnjavorskog kraja. Tkane su krajem XIX vijeka i u prvoj polovini XX vijeka. Otkupljivane su u Muzeju od 1953-1965. godine. Karakteristični su primjerci pod inv. br. 443/I i inv. br. 245/I

Djevojačka pregača inv. br. 245/I (fot.br.) tkana je od domaće vune sa ornamentima slova S. Osnova od bijele vune, potka od žute, crvene, plave, crne i bijele vune. Sa desne strane i po dnu prišivena uska traka crvene “ovtoke” po kojoj su izrađeni zupčići od “rudice”-kupovne vune sa srebrnim tračićem. Rese su duge tamno- plave boje. Rađene su jednom iglom. Pregaču je tkala 1888. godine Joka Vučenović iz sela Skucana. Otkupljena je u Muzeju 1953. godine.

Pregača udate žene inv. br. 443/I (fot.br.) tkana je u 12 vodoravnih redova unutar kojih su utkani cik-cak i S ornamenta. Osnova je zelenkaste boje a ornamenta su bijele, plave, zelene, crvene i narandžaste boje. Optočena je tkančicom sa potkitama zelenkaste, modre i višnjeve boje. Pregača se čuva u Muzeju kao poklon od Jove Jovanovića.

Pregače iz **derventskog kraja** su posavskog tipa i dio su ženske pravoslavne i katoličke nošnje. One su tkane u horizontalne pruge i predstavljaju nasleđe Slovena. Većina pregača je tkana dijagonalno u 4 niti, kao i sve posavske pregače. Manji broj pregača tkan je na uzdužne a još rjeđe na vodoravne pruge. Pregača koja je tkana na uzdužne pruge zove se “jednim krajem tkana”. Ovu pregaču su nosile starije žene u žalosti. U žalosti je najčešće nošena “rušna” ili “bijela” pregača koja je tamnijih boja, ali bez šara. Katoličke žene su nosile “pretkivane pregače” koje su rađene tehnikom pretkivanja, odnosno tkanjem poprečnih pruga preko uzdužnih. Pregače su tkane vunom crvene, bijele, modre i zelene boje. Pri dnu se pregača šara (jumači) kupovnom vunicom raznih boja³⁹. Na pojedinim pregačama je izvođen vez iglom po tehnici ispunjeno lozanje u vidu *cik-cak linija i rombova*. Tkani dio pregače ukrašavan je cvjetovima od kupovne vune, bijelim perlama, srmenom kericom, bijelim bobcima i šljokicama. Okolo je pregača potkićena dugim resama crvene, zelene i tamno-smeđe boje. Potkite su izrađivane od duže vlasi tj. osnove prepredene na vreteno, na taj način što ih dvije žene kite na prste. Uzica pomoću koje se opasuje pregača oko struka je od tanke crveno-smeđe vune sukane rukom od 2 puta po 4 pripređena kraja. Katoličke djevojke i žene su nosile “pregače presavijene na pero” tj. preko tkanice tako da se donji ugao zadigne i zaodjene za gornji suprotni ugao (fot.br. i fot.br.)

U Muzeju se čuva 6 pregača iz derventskog kraja. Sve su pregače prednje i sa resama. Tkane su poslije Drugog svjetskog rata, a otkupljivane krajem 60-ih godina XX vijeka. Najmarkatniji primjerci su pregača pod inv. br. 504/I i inv. br. 69. 82.

Pregača udate žene inv. br. 504/I (fot.br) tkana je u uzdužne i vodoravne pruge od srmali žice. Pri donjem rubu ukrašena je bijelim bobcima i šljokicama. Potkite su duge od srmali žice i vune u braon boji. Pregača je tipičan primjer posavskog tipa pregača. Na njoj je uočljiv posavski vez. Nosi se tako što se donji lijevi ugao zadigne za gornji desni. Ona je dio katoličke ženske nošnje.

Pregača starije žene inv. br. 69.82 (fot.br) tkana je u okomite pruge crne, zelene, narandžaste, žute, modre, crvene i bijele boje. Osnova je duga vlas, a potka kratka. Na pregači se uočavaju dugačke potkite od crne vune. Uzica je uska od crne i narandžaste vune. Opasuje se preko tkanice. Kada se nešto u njoj nosi zapne se pomoću potkića oba donja ugla, inače jedan. Nosi se uvijek ispod ljetka. Otkupljena je 1969. godine od Ruže Blažević.

Pregače iz **tesličko-tešanjskog kraja** su posavskog i dinarskog tipa. One su dio srpske i hrvatske ženske nošnje. Tkane su u šire i uže uzdužne i poprečne pruge unutar kojih su

³⁹ Zorislava Čulić, Narodna nošnja u Posavini II, Glasnik Zemaljskog Muzeja u Sarajevu, sveska XII, Sarajevo 1957, 11

utkane šare u obliku romboidnih, trouglastih, ćilimskih ornamenata i ornamenata u obliku slova W i slova S. Neke od ovih pregača su tipičnog slavonskog tipa, tkane u uzdužne pruge, ukrašene cvjetovima od bijelih perli, zlatnim širitom, končanom čipkom i srmenom kericom. Većina ovih pregača pripada posavskom tipu. One su tkane dijagonalno “na kocke” od raznobojne vune sa dugim resama crvene, plave, zelene crne i narandžaste boje. Starije žene su nosile “proste pregače” tamnijih boja i jednostavnijih ukrasa, dok su mlađe žene nosile pregače “veselijih” boja protkivane srmom. Do I svjetskog rata pregača je nošena tako da cijelom svojom dužinom pada sprijeda, a rese vise do zemlje. Poslije su nošene pregače koje su padale ukoso tako što se desna strana zadigne i okači za pojas, a lijevi ugao dođe na sredinu⁴⁰. Ovaj način nošenja specifičan je u većini ravničarskih krajeva. (fot.br. i fot.br.)

U Muzeju se čuvaju 23 pregače iz ovoga kraja. Prednjih pregača je 18 primjeraka. Sa resama je 14 pregača. Otkupljivane su u Muzeju od 1931- 1956. godine. Karakteristične su pregače pod inv. br. 450/I i inv. br. 467/I.

Djevojačka pregača inv. br. 467/I (fot.br.) je slavonskog tipa. Tkana je u uzdužne raznobojne pruge. Pri dnu je prišiven štof braon boje, po kome je prišivena kerica od srme u talasastoj liniji. Po pregači na tri mjesta napravljena su po tri krsta, kružić i pravougli kut od bijelih perli i raznobojne kupovne vune. Potkrite su od crne, zelene, žute, crvene i braon vune.

Pregača udate žene inv. br. 450/I (fot.br.) tkana je u vodoravne pruge unutar kojih su utkani S ornamenta. Osnova je tamne boje. Rese su zelene i modre boje. Ova pregača je iz tešanjskog kraja. Otkupljena je 1940. od Martina Bogarića.

b) Male prednje pregače, sitnih geometrijskih ornamenata ukrašene su gustim dugačkim crnim ili tamnoplavim resama. One se javljaju u: zmijanjskoj, timarsko-sanskoj i gornje-donje vakufskoj nošnji. Zajedničke karakteristike za pregače ovih nošnji je crvena, ljubičasta, zelena boja i šare u obliku geometrijskih rombova “kola”.

Pregače iz **zmijanjskog** kraja su dinarskog tipa, izrađivane tehnikama “iveranja” i “pretkivanja”. Ovim tehnikama tkane su prednje i stražnje pregače (o kojima će biti riječi kada budem obrađivala stražnje pregače) koje narod u ovom kraju zove “zapreganj”. Pregače se odlikuju veoma malim dimenzijama, a osnova podloge je crna ili tamnoplava sa sitnim ornamentima “iverima” najčešće u koloritu plave, ljubičaste, zelene i crne boje. Ornamenti odnosno motivi su raznovrsni i imaju veoma mnogo naziva: “sitna kolica”, “kolo iz kola”, “s kriškama”, “ognjila”, “kukašica”, “bjelolišće” itd. Pored naprijed navedenih naziva ornamenata, na pregačama iz zmijanjskog kraja uočavaju se specifični kvadratični ornamenta, *uspravni S* ornamenta, *lješnjak*, *stilizovano stablo*, *udvojeni rombovi i rombovi sa kukama*. Pregači je naš narod davao ime prema imenu ornamenta, npr: “kolašica”, “đulašica”, “vojdičarka”, “iverača” itd⁴¹. Jedna od osnovnih karakteristika ovih pregača su veoma duge rese “potkrite” kojima su one ukrašavane.(fot.br. i fot.br.)Na zadnjim pregačama rese su duge i do 30 cm, rađene pomoću tkačkih daščica “koturića” obično sa četiri komada.

U Etnografskom odjeljenju Muzeja uz najbrojniju kolekciju pregača iz imljanskog kraj, pregače sa Zmijanja su takođe u velikom broju zastupljene i sačuvane. U Muzeju se čuvaju 73 pregače, koje su rađene krajem XIX i početkom XX vijeka, a otkupljivane od 1930-1955. godine. Pored djevojačkih i pregača udatih žena u Muzeju se čuvaju i dvije dječije pregače. Prednjih pregača je 63 primjerka. Tipični primjerci pregača iz zmijanjskog kraja su pod inv. br. 146/I i inv. br. 169/I.

Djevojačka pregača inv. br. 146/I (fot.br) tkana je u zelene vodoravne paralelne pruge. Niti osnove su tamno-plave boje. Ornamenti su od crvene i bijele vune. Optočena je srmali kericom i zelenom kericom. Po pregači i srmali kerici nalaze se šljokice. Pri dnu je još jedna

⁴⁰ Isto, 7

⁴¹ M. Karanović, Ženska nošnja u Zmijanju, Glasnik Zemaljskog muzeja u Sarjevu, broj 36, Sarajevo 1926, 13

srnali kerica sa potkitom od tamno-plave vune. Ukrašena je dugim resama tamno-plave boje. Ona je dio ženske pravoslavne nošnje iz sela Gustovare u okolini Mrkonjić Grada. Otkupljena je 1947. godine.

Pregača udate žene inv. br. 169/I (fot.br) tkana je vunom bojenom specifičnim bojama za zmijanjski kraj. Ukrašavanje ove pregače je dosta siromašnije u odnosu na djevojačku pregaču. Osnova je tamno-plave boje. Na pregači dominira ornament u obliku lješnjaka od bijele, ljubičaste, crvene i zelene boje, poredanim u pet uzdužnih redova u kvadratu od od četiri komada. Sa sve četiri strane je srebrni širit. Pri donjem rubu još dva reda istog. Rese su modre plave boje. Otkupljena je 1951. godine od Save Marić.

Dječija pregača inv. br. 129/I fot.br tkana je u poprečne pruge u kojima su utkani rombovi od žute i modre vune izdvojeni bijelom i crnom vunom. Osnova je bijele, a pruge zelene boje. Otkupljena je 1933. godine od Riste Mudrenovića.

Pregače iz **gornjeg i donjeg vakufskog kraja** su dinarskog tipa i najčešće su dio pravoslavne ženske nošnje. Tkanne su iverno u poprečne pruge po tri u tri grupe, između kojih se nalaze dvije šire pruge. Unutar ovih pruga utkane su šare sa raznovrsnim ornamentima: *romb, krst, ornament slovo S, slovo W, krila i ćilimski ornament* (bijele, zelene, crvene i braon boje). Osnova je najčešće od crne vune, a potka od vune bijele, plave i žute boje. (fot.br. i fot.br.)

Pregače iz Gornjeg Vakufa su dio i katoličke ženske nošnje. U ovom kraju one se opasuju preko ćurdije, dok su ranije nošene i preko košulje. Tkanne su lansiranim tkanjem od vune janjaca iz koje nije vađena vlas. Na njima preovladava smeđa, bijela, žuta, plava i zelena boja i motivi u obliku dole okrenute strelice. Optočene su širokom uzicom pomoću koje se vežu. Uzica se namotava kod pletenja na prelu rogljaču koja se drži pod pazuhom.

U Muzeju se čuva 10 pregača iz ovoga kraja. Sve pregače su prednje, jer nošenje stražnjih pregača nije bilo poznato u ovom kraju. Sa resama je 9 pregača i one su dio ženske pravoslavne nošnje. Bez resa je 1 pregača i ona pripada katoličkoj ženskoj nošnji. Počeci otkupljivanja pregača datiraju od 1933. godine, dok je posljednja pregača iz ovoga kraja otkupljena 2002. godine. Karakteristični primjerci su pregače pod inv. br. 472/I i inv. br. 456/I.

Djevojačka pregača inv. br. 456/I (fot.br) tkana je u poprečne pruge koje su grupisane po tri u tri grupe. Unutar pruga utkani su ćilimski ornament od bijele, zelene, braon i crvene boje. Optočena je tkančicom sa crnim, plavim, crvenim i zelenkastim potkitama.

Pregača udate žene inv. br. 472/I (fot.br) tkana je u poprečne pruge postavljenim po tri u tri grupe sa crnom osnovom. Između tih pruga su dvije šire pruge crne osnove. Unutar tih pruga su ćilimski ornament i ornament u obliku slova W. Optočena je tkančicom od crne, tamno-plave, zelenkaste i crvene vune. Uzice za opasivanje su od plave i crvene vune. Otkupljena je 1933. godine.

Pregače iz **timarsko-sanskog** kraja su dinarskog tipa i dio su srpske ženske nošnje. Prednje pregače opasivale su se samo ako je nošen zubun i bile su tipa stražnjih pregača. (fot.br.). Ove pregače imaju kratke rese ili ih uopšte nemaju. Tkanne su u vodoravne i uspravne redove vunom zelene, ljubičaste, ružičaste, crne i bijele boje. Unutar tih redova utkane su šare različitih ornamenta: *kolutovi, položeno slovo S, razvučeni krst, "žabica", rombovi "kola", rastavljeni rombovi, slovo X, "iver" kuke, "jabuka" i "grana"*. Pregače su ukrašavane šljokicama, srebrnim i zlatnim širitom.

U Muzeju se čuva 102 pregača iz timarsko-sanskog kraja. Prednjih pregača je 21 primjerak. Otkupljivane su u periodu od 1948-1954. godine. Tkanne su početkom XIX vijeka. U Muzeju se čuvaju i dvije dječije pregače.

Karakteristična pregača za ovaj kraj je pod inv. br. 358/I (fot.br). Ovo je tipična djevojačka pregača "kolašica" sa ornamentima u obliku četiri velika romba uzdužno poredanih. Optočena je narandžastom kericom, bijelim bobcima, zelenom kericom i

srebrnom kericom. Po pregači su našivene šljokice. Rese su duge plave boje, potkićene malim resama crvene, zelene i žute boje. Otkupljena je 1953. godine od Vukosave Kremenović iz Bistrice.

Pregače iz **banjalučko-kozarskog kraja** su dinarskog tipa i dio su hrvatske ženske nošnje. One su nošene sprijeda, mada postoje podaci iz Jukićevog teksta koji ukazuje na nošenje zadnjih pregača “na poprijeko previjene”⁴². Sve do Prvog svjetskog rata nošene su vunene pregače tamno-plave, svijetlo-plave, bijele i narandžaste boje, izrađivane tehnikom “iveranja”. Na ovim pregačama se primjećuju šare geometrijskih ornamenata u obliku: *romba, krsta, trokuta i slova X*. Pregače su optočene širom kericom različitih boja i ukrašavane bijelim bobcima, dugim i kratkim resama narandžaste, zelene, plave i ljubičaste boje. Poslije Prvog svjetskog rata vunene pregače nestaju iz upotrebe i njih zamjenjuju “vertuni” odnosno kecelje od kupovnog, svilenog i pamučnog materijala. Starije žene su nosile tamnije vertune, dok su djevojke nosile vertune svijetlijih boja. (fot.br. i fot.br.)

U Muzeju se čuva 9 pregača iz ovoga kraja. Sve pregače su prednje. Bez resa je jedna pregača. Otkupljivane su u periodu od 1958-1961. godine. Karakteristični primjerci pregača iz ovog kraja su pod inv. br. 4148/II i inv. br. 2555/II.

Djevojačka pregača inv. br. 4148/II (fot.br.) izrađena je tehnikom klječenja. Na pregači dominira ornament u obliku romba. Neki se rombovi formiraju u grupe po 4 i ti su bijele boje sa 4 plava sitna motiva. Ostali su rombovi crvene boje sa žutim ili zelenim sitnim motivima. Pregača je optočena bijelom, crvenom i plavom kericom, trokutnim redom bijelih bobaka, širokom žutom kericom po kojoj je zelena kupovna kerica, nizom rudica crvene, zelene i žute boje. Ukrašena je tamno-ljubičastim resama. Pregača je otkupljena 1961. godine od Jozefine Katić iz Prijakovaca.

Pregača udate žene inv. br. 2555/II (fot.br.) tkana je tehnikom iveranja. Ona je dio katoličke ženske nošnje. Niti osnove su od domaće bijele vune, a potka je od crvene, zelene i plave vune. Na pregači se primjećuju “krstoliki” i “leptirasti” ornament. Oko pregače su dva niza roza kerice, sa nizom plavih đinđuva. Rese su rađene na koturiće, duge su plave i crne boje. Pregaču je 1895. godine tkala i nosila Anđa Pajić rođena Petrović iz Šargovca. U Muzej je otkupljena 1958. godine od Dane Grgić ih Šargovca.

Pored pregača većih dimenzija u **banjalučkom kraju** se uočavaju i prednje pregače manjih dimenzija. Ornamenti tj. motivi i ukrasi na ovim pregačama su isti kao i na pregačama većih dimenzija. (fot.br.)

Najinteresantniji primjerci pod inv. br. 399/I, inv. br. 546/I i inv. br. 382/I.

Djevojačka pregača inv. br. 399/I (fot.br) tkana je sa ornamentima u obliku romba i trokuta crvene, plave i bijele boje smještenim u 18 redova. Na jednom kraju pregače iza ornamenta su tkane dvije pruge smeće i jedna žute boje. Pregača je bez resa. Otkupljena je 1931. godine od Đuje Mitrović ih Drakulića.

Pregača udate žene inv. br. 546/I (fot.br.) je bijele osnove sa crnom potkom, vodoravnih pruga u žutoj, zelenoj i crvenoj boji. Unutar tih pruga utkani su S ornament u žutoj i bijeloj boji. Na pregači su pored ovih boja primjetne i crna, narandžasta i plava boja. Optočena je tkančicom narandžaste i plave boje. Ukrašena je dugim crnim potkitama. Pregača je otkupljena 1931. godine od Biserke Tribaković iz okoline Banja Luke.

Dječija pregača inv. br. 382/I (fot.br.) zove se u ovom kraju “lizdek”. Tkana je u sitne šare crvene, crne, bijele, zelene i plave boje. Rese su duge u dva reda, crne boje. Otkupljena je 1937. godine.

Pregače iz **debeljačkog kraja** su dinarskog tipa i dio su katoličke ženske nošnje. Izrađivane su na horizontalnom stanu tehnikom “iveranja” i “nizanja”, pa se zovu “iverače” i “nizalice”. Tkane su u poprečne pruge unutar kojih su utkani *ćilimski ornament* bijele,

⁴² Miroslav Draškić, Nošnje sjeverozapadne Bosne I, Banja Luka 1962, 7

plave, zelene i narandžaste vune i *ornamenti u obliku slova X*. Okolo je pregača ukrašena potkitama koje su obojene istim bojama kao i tkani dio pregače. Pregače dobijaju ime po šarama koje proističu iz tehnike tkanja: “veliki iver”, “mali iver”, i po šari koja se tka raznobojnom vunom: “čakmičići” i “okača”. Pored pregača u ovom kraju nošeni su “vertuni” izrađivani od svile, cice i drugog kupovnog materijala. Vertuni su nošeni ljeti tako da se opasuju naprijed, dok je pregača nošena pozadi na taj način što se zapregne na bok odnosno donjim krajem zabaci pozadi i zakači potkitama za tkanicu⁴³. Pregače su nošene sprijeda ukoliko je nošen zubun, previjene vodoravno popola i previjene ukoso. Donji ugao pregače se pričvrsti za uzicu. (fot.br. i fot.br.)

U Muzeju se čuva 10 pregača iz ovoga kraja. Karakteristični primjerci su pregače pod inv. br. 64. 4 i inv. br. 4149/II.

Pregača inv. br. 64. 4. (fot.br) je od crvene, narandžaste, zelene, crne i bijele vune. Stepnasti motivi u širim redovima zovu se *iveri*, a uski redovi sa sitnim motivima kao *kružiči-nizanice*. Pregača ima rese u svim osnovnim bojama osim u bijeloj, a tako i uzice za vezanje. Nosi se pod zubunom sprijeda, a ljeti kad se ide bez zubuna, može se pomaknuti na bok. Pregača je otkupljena u Muzeju od Kaje Čavrag.

Pregača inv. br. 4149/II (fot.br) je iverno tkana u šire i uže vodoravne redove. Između užih redova utkani su kosi krstići, dok su u širim redovima utkani potkovasti motivi u crvenoj, zelenoj, ljubičastoj i bijeloj boji. Pregača je ukrašena resama crne, crvene, narandžaste, zelene i ljubičaste boje. Otkupljena je 1950. godine od Mare Žuna iz Debeljaka.

Pregače iz ***dobojskog kraja*** su dinarskog tipa i dio su srpske i hrvatske ženske “brđanske” nošnje⁴⁴. Tkane su u uzdužne i vodoravne redove unutar kojih su utkane šare sa romboidnim ornamentima plave, bijele, crvene i narandžaste vune, kvadratičnim ornamentima, šestouglim ornamentima, ornamentima od nepravilnih pravougaonika i sitnim ćilimskim ornamentima. Osnova je najčešće od crne vune, mada ima pregača sa bijelom i crvenom osnovom. Većina pregača je bez resa ili su ukrašene kratkim resama od kupovne zelene, plave i roza vune. (fot.br. i fot.br.)

U Muzeju se čuva 22 pregača iz dobojskog kraja. Pored ovih 19 pregača nalazi se i jedna dječija. Bez resa je 9, sa resama je 13 pregača. Jedan broj pregača otkupljen je 1931. godine, dok za većinu pregača nije evidentirano vrijeme i način nabavke. Tipični primjerci pregača iz ovoga kraja su pod inv. br. 459/I, inv. br. 485/I i inv. br. 493/I.

Pregača inv. br. 459/I (fot.br.) je tipična djevojačka (svijetlije boje i krupniji ornament). Niti osnove su crne boje. Po cijeloj širini i dužini utkani su ornament koji se ukrštaju i uokviruju 4 mala središnja romba od bijele, zelene, plave, crvene i žute boje vune. Optočena je tkanicom kao trobojke sa potkitama uvijenim od crne, crvene, plave, bijele i žute boje.

Na pregači udate žene inv. br. 485/I (fot.br.) uočavaju se kvadratični i romboidni ornament koji su poredani naizmjenično u uspravnim redovima. Osnova je crne boje. Pregača je bez resa.

Dječija pregača inv. br. 493/I (fot.br.) je crne osnove sa uspravnim prugama od malih rombova. Gornji dio ispunjen je uskim poprečnim raznobojnim prugama. Potkrite su od crne vune.

⁴³Isto, 109

⁴⁴Zorislava Čulić, Narodna nošnja u Posavini II, Glasnik Zemaljskog Muzeja u Sarajevu, sveska XII, Sarajevo 1957, 5

ZADNJE PREGAČE-STRAŽNJE

a) *Velike zadnje pregače* karakterišu sitni geometrijski ornamenti i guste dugačke rese prišivene za gornju ivicu u dva reda. Javljaju se u: pounjsko-knežepoljsko-kozarskoj nošnji.

Pregače iz *knežepoljskog kraja* su dinarskog tipa koje se u prošlosti nošene naprijed i pozadi. Nošenje prednjih pregača veoma rano je izašlo iz upotrebe, dok su stražnje pregače nošene sve do I svjetskog rata. Ove pregače su dio srpske ženske nošnje. Tkane su u uzdužne redove unutar kojih su utkani sitni ćilimski ornamenti žute, zelene, crne, bijele, plave i narandžaste boje. Ukrašavane su srebrnim širitom, zlatnom kericom i dugim resama u dva reda. (fot.br.).

U Muzeju se čuva samo 1 pregača knežepoljskog kraja. Pregača inv. br. 515/I (fot.br) je tkana od domaće vune u uzdužne pruge unutar kojih su poredani sitni X ornamenti od bijele i žute boje i glot pruge od tamno-plave i zelene vune. Optočena je crvenom čohom na koju je prišivena srmena kerica i sitni vez (sindžirac) svilenim koncem, zatim dupliranom srmenom žutom i bijelom trakom. Za gornju i donju i desnu ivicu prišiven su duge tamno-plave rese.

b) *Male zadnje pregače* su sitnih geometrijskih ornamentata uokvirene crnim ili raznobojnim resama. Karakteristične su za sasinsko-ljubijsku, timarsko-sansku nošnju i zmijanjsku nošnju.

U *sasinsko-ljubijskom kraju* djevojke i žene nosile su prednji i zadnji “zapreganj”. Zadnji “zapreganj” je izrađivan od uzduž napola previjenog prednjeg “zapregnja”. Ovako presavijen “zapreganj” stavljan je pozadi, što ukazuje na činjenicu da su zadnje pregače dosta široke ali kratke. Njih su prvo nosile udate žene a kasnije i djevojke. Ove pregače su se zadržale duže u upotrebi od prednjih. Tkane su i ukrašavane isto kao i prednje pregače ovoga kraja.

U Muzeju se čuvaju samo 2 zadnje pregače. Najmarkatnija je pregača pod inv. br. 244/I (fot.br). Tkana je od domaće vune tehnikom “iveranja”. Ornamenti su “kolica” sa cvijetićima žute i bijele boje koji se nalaze u sredini. Optočena je crvenom kericom. Uzica odnosno petlja za uzice rađena je na ruke od crne i plave vune. Potkrite su od vune žute, zelene, plave i crne boje. Uzica je crvena i plava. Tkani dio “zapreganj” zove se “pregača”. Otkupljena je od Marije Pranić rođ. Komljenović iz Stratinske (okolina Sanskog Mosta).

U fundusu Muzeja čuva se najveći broj stražnjih pregača iz *timarsko-sanskog kraja*. Ove pregače su većih i manjih dimenzija, ali u fundusu Muzeja čuvaju se samo pregače manjih dimenzija. Nošene su kada je nošen jelek ili ispod zubuna zajedno sa prednjim pregačama. Rese kod stražnjih pregača su znatno duže od resa prednjih pregača. Za razliku od prednjih pregača koje su tkane u vodoravne redove, stražnje pregače su tkane u uspravne redove. Boja vune, ornamenti i ukrasi isti su kao i kod prednjih pregača. Važno je istaći da su stražnje pregače uvijek nosile udate žene. (fot.br. i fot.br.)

U Muzeju se čuva 76 zadnjih pregača sa dugim resama. Najkarakterističnija stražnja pregača za ovaj kraj je pod inv. br. 320/I (fot.br). Tkana je u uspravne redove tehnikama “iveranje” i “pretkivanje”. Izrađivana je od domaće vune, kupovne vunice i pamuka. Na njoj je uočavaju sitni ornamentni žute, zelene, plave, ljubičaste, bijele, crvene i ružičaste boje. Redovi sa ornamentima rastavljeni su “pretkom” bijele, ljubičaste, zelene i crne boje. Pregača je ukrašena resama u dva reda plave i crne boje. Otkupljena je 1950. godine od Milke Maksimović iz Busnova.

U *zmijanjskom kraju* zadnje pregače najčešće se zovu stražnji “zapreganj” ili “lizdek”. One su ornamentisane i ukrašavane kao prednje pregače. (fot.br.)

U Muzeju se čuva 10 stražnjih pregača. Karakterističan je primjerak pod inv. br. 125/I (fot.br). U ovom kraju narod ovu pregaču zove “lizdek”. Tkana je od domaće vune, sa tamno-

plavom osnovom i crvenim, bijelim i zelenim šarama. Optočena je žutom i bijelom srmali trakom. Rese su ljubičaste i crne, prišivene po gornjem i donjem rubu. Otkupljena je 1931. godine od Vide Vulića iz sela Bjelajci kod Mrkonjić Grada.

U okviru dinarskog tipa nošnji izdvaja se srednjobosanski podtip nošnji. Pregače ovog podtipa su prednje velikih dimenzija (60 x 40 cm) bez resa sa uskim horizontalnim prugama, manjim ornamentima i bez dodatnih ukrasa. Tkane su tehnikom "prebiranja". Na ovim pregačama preovladavaju crveni ili zagasito smeđi tonovi boja. Pregače se opasuju uzicama ispletenim od široko pljosnatih gajtana⁴⁵. Javljaju se u sledećim nošnjama: kotorvaroškoj, travničkoj i novijoj imljanskoj. Ove pregače su zastupljene i u nošnji nekih drugih krajeva. Javljaju se u nošnji Baranje, u sjevernoj Bugarskoj, sjevernoj Grčkoj, Ukrajini i Bjelorusiji. Za razliku od prednjih pregača sa velikim resama koje su svoj razvoj doživjele na Balkanskom poluostrvu ove pregače se vežu za panonsko-karpatško kulturu.

ZAKLJUČAK

U Etnografskom odjeljenju Muzeja Republike Srpske zbirka pregača privlači posebnu pažnju. Od svih predmeta koji se čuvaju u depou Etnografskog odjeljenja pregače su pohranjene u najvećem broju. U fundusu Muzeja čuva se 590 pregača. Od toga broja prednjih pregača je 507 primjeraka, dok je zadnjih 83 primjerka. Dječijoj nošnji pripada 5 primjeraka. Nabavka ovog haljetka tekla je sporadično, i to u periodu od 1930. do 2002. godine. Najveći broj pregača otkupljen je pedesetih i šezdesetih godina 20. vijeka. Najstarije datirane pregače potiču s kraja 19. vijeka, a one novije izrade s početka i sredine 20. vijeka.

Da bismo prikazali pregače koje su nosile Srkinje i Hrvatice u sjeverozapadnoj Bosni nepohodno ih je bilo grupisati na osnovu usvojene tipologije narodne nošnje na: dinarske i posavske. U okviru ovog tipa obradili smo pregače iz Srednje Bosne kao varijetet dinarske nošnje. Pregače smo klasifikovali na prednje i zadnje, a obe grupe podijelili na velike i male.

Prve podatke o pregači u Bosni i Hercegovini daju potupisci Ivan Frano Jukić i Artur Evans koji su krajem 18. i početkom 19. vijeka boravili u Bosni i istraživali način života, običaje i nošnju njenog stanovništva. Pregača je najstariji odjevni haljetak u srpskoj i hrvatskoj ženskoj narodnoj nošnji. Podjednako su ih nosile djevojke i udate žene. Ona je produkt ženskog ručnog rada. To je četverougaoni, nekrojeni i nešivani komad tkanine izrađivan od vune različitim tehnikama tkanja koji prekriva donju polovinu prednjeg, a ponekad i zadnjeg dijela tijela. Pregače se opasuju preko košulje, nose se ispod zubuna ili bez njega, dok se zimi nose ispod haljine. U većini naših krajeva pregače se opasuju samo sprijeda i zovu se *prednje*, dok se u nekim krajevima pored prednjih nose i *zadnje* pregače. Zadnje pregače su nosile udate žene.

Pregače su pored oglašljiva najviše isticale "različitosť" između djevojke i udate žene. Simbolički značaj pregače daleko je veći od estetskog. Crvena boja koja dominira na većini djevojačkih pregača isticala je njihovu reproduktivnu moć. Starije i udate žene su nosile pregače tamnijih i zagasitijih boja sa manje ukrasa, dok su djevojačke raznovrsno ornamentisane i bogato ukrašavane.

Ovim katalogom i izložbom pokušali smo da prikazemo samo mali dio izuzetno bogate zbirke pregača koja se čuva u Muzeju Republike Srpske. Zbog velikog broja predmeta nismo bili u mogućnosti da ih sve tekstualno ilustrativno i izložbeno prezentujemo, ali smo odabrali najautentičnije i najzanimljivije kako sa etnografskog tako i sa estetskog i socijalnog aspekta.

⁴⁵ Miroslav Draškić, Nošnje sjeverozapadne Bosne II, Zenica 1972, 34

KATALOŠKA OBRADA

B) Male

I PREDNJE PREGAČE

A) Velike

1. Djevojačka pregača inv. br.116/I, Imljani, dim. 66 x 58 cm, “čilimača”-“kolašica”, ukrašena crno-bijelim bobcima, zelenim i žutim širitom, raznobojne rese
2. Pregača udate žene inv. br. 511/I, Imljani, dim. 58 x 39 cm, poprečne pruge, romboidne ornamenti, tkančica, ukras od starog novca, plave rese
3. Djevojačka pregača inv. br. 212/I, Janj, dim. 78 x 47 cm, šire i uže poprečne pruge, udvojeni rombovi, kupovna bijela pantiljka, crvena čoha izrezana u trokute, tamno-plave i zelene rese
4. Pregača udate žene inv. br. 200/I, Janj, dim. 68 x 44 cm, široke pruge, ćilimski ornamenti, četverougli, kuke, rombovi, stilizovani krstovi, duge rese
5. Djevojačka pregača inv. br. 454/I, Nakorićani (Travnik), dim. 43 x 49 cm, crna osnova, S ornamenti, rombovi, zlatni širit, duge rese
6. Pregača udate žene inv. br. 473/I, Travnik, dim. 56 x 41 cm, poprečne pruge, ćilimski ornamenti, rombovi, krila, optočena tkanicom, duge rese, uzica od ženske plave kose
7. Djevojačka pregača inv. br. 440/I, Kupres, dim. 61 x 41 cm, “slavašica”, naiverana zelenom, žutom, bijelom i crvenom vunom, između redova ugašene boje, tkančica, duge rese
8. Pregača udate žene inv. br. 441/I, Kupres, dim. 51 x 40 cm, “mračajka”, osnova bijela, potka od crvene, žute, tamno-plave i tamno-zelene boje, ornament grana, provlaci od crvene vune, potkrite od tamno-zelene, crvene i modre vune
9. Djevojačka pregača inv. br. 247/I, Grahovo, dim. 72 x 38 cm, ćilimske šare, plava čoha, vez sindžirac, crvena i zelena čoha, srmali kerica, srebrni širit, duge rese
10. Pregača udate žene inv. br. 254/I, Crni Lug (Grahovo), dim. 58 x 34 cm, sitne šare, uske vodoravne pruge, duge rese
11. Djevojačka pregača inv.br. 418/I, Petrovac, dim. 57 x 36 cm, poprečni redovi, sitne šare, srebrni širit, svilene pufne, crvena čoha, vez sindžirac,
12. Pregača udate žene inv. br. 516/I, Petrovac, dim. 56 x 32 cm, poprečne pruge, sitni ćilimski ornamenti, srmali traka i kerica, crvena reckana riza, zelena i plava čoha, vez od svilenog konca, srebrni širit, cvjetići od kupovne vune, bijelo dugme
13. Djevojačka pregača inv. br. 425/I, Bihać, dim. 49 x 19 cm, sitne šare, uzdužni redovi, srebrna kerica, četiri srebrna gajtana, ornament u obliku romba, duge rese

14. Pregača udate žene inv. br. 426/I, Bihać, dim. 52 x 29 cm, sitne šare, poprečni redovi, optočena zelenom, plavom i crvenom čohom, rese duge crne, plave i zelene boje
15. Djevojačka pregača inv. br. 64.92, Stratinska, dim. 55 x 28 cm, ornamentiti cik-cak linije, srebrna i crvena kerica, duge rese, tkana početkom XX vijeka
16. Djevojačka pregača inv. br. 519/I, Skucani (Prnjavor) ornamet u obliku slova S, uska traka crvene ovotke, zupčiči od rudice, srebrni tračić, duge rese, tkana krajem XIX vijeka
17. Pregača udate žene inv. br. 443/I, Prnjavor, dim. 50 x 32 cm, 12 vodoravnih redova, cik-cak i S ornamenta, optočena tkančicom, duge rese
18. Pregača udate žene inv. br. 504/I, Derventa, dim. 77 x 48 cm, uzdužne i vodoravne pruge, srmali žica, bijele bobice i šljokice, duge rese
19. Pregača starije žene inv. br. 69.82, Bijelo Brdo (Derventa), dim. 78 x 45 cm, okomite pruge crne, zelene, narandžaste, žute, modre, crvene i bijele boje, duge rese, uska uzica
20. Djevojačka pregača inv. br. 467/I, Teslić, dim. 52 x 77 cm, slavonskog tipa, uzdužne pruge, kerica od srme, kružići i pravougli kut od bijelih perli, duge rese
21. Pregača udate žene inv. br. 450/I, Tešanj, dim. 70 x 40 cm, vodoravne pruge, ornamenta u obliku slova S, duge rese
22. Djevojačka pregača inv. br. 146/I, Gustovare (Zmijanje), dim. 45 x 35 cm, vodoravne paralelne pruge, ornamenta od crvene i bijele vune, srmali kerica, zelena kerica, šljokice, duge plave rese
23. Pregača udate žene inv. br. 169/I, okolina M. Grada (Zmijanje), dim. 41 x 29 cm, tamno-plava osnova, ornamenta u obliku lješnjaka, tkana u uzdužne redove, srebrni širit, duge rese
24. Dječija pregača inv. br. 129/I, okolina M. Grada (Zmijanje), dim. 30 x 21 cm, tkana u poprečne pruge, ornamenta u obliku romba,
25. Djevojačka pregača inv. br. 456/I, Donji Vakuf, dim. 45 x 35 cm, tkana u popječne pruge, crna osnova, ćilimski ornamenta, optočena tkančicom, raznobojne duge rese
26. Pregača udate žene inv. br. 472/I, Donji Vakuf, dim. 38 x 43 cm, poprečne pruge, crna osnova, ćilimski ornamenta, rombovi, krila, optočena tkančicom, uzica za opasivanje plave i crvene boje
27. Djevojačka pregača inv. br. 358/I, Bistrica (Timar), dim. 35 x 20 cm, "kolašica", ornament u obliku romba, optočena narandžastom kericom, bijeli bobci, zelena kerica, našivene šljokice, duge i kratke rese
28. Djevojačka pregača inv. br. 4148/II, Prijakovci (Banjalučko-kozarski kraj), dim. 41 x 24 cm, ornamenta u obliku romba, sitni ćilimarski motivi, bijela, crvena i plava kerica, bijeli bobci, rudice crvene, zelene i žute boje

29. Pregača udate žene inv. br. 2555/II, Šargovac (Banjalučko-kozarski kraj), dim. 49 x 28 cm, osnova je domaća bijela vunena pređa, potka je kupovna rudica, pamučna "tira", krstoliki i leptirasti ornamenti, roza kerica, plave đinđuve, duge rese
30. Djevojačka pregača inv. br. 399/I, Drakulić (okolina Banja Luke), dim. 49 x 30 cm, ornamenti u obliku romba i trokuta, iza ornamenta tkane su dvije pruge, bez resa
31. Pregača udate žene inv. br. 546/I, okolina Banja Luke, dim. 36 x 19 cm, tkana u vodoravne pruge, ornamenti u obliku slova S, optočena kericom i tkančicom, duge crne potkrite
32. Dječija pregača inv. br. 382/I, okolina Banja Luke, dim. 22 x 8 cm, sitne šare crvene, crne, bijele, zelene i plave boje, duge rese
33. Djevojačka pregača inv. br. 64.4. Debeljaci, dim. 41 x 26 cm, širi redovi, sitni motivi-iveri, sitni motivi-križići, duge rese, uzice
34. Pregača udate žene inv. br. 4149/II, Debeljaci, dim. 43 x 22 cm, širi redovi između kojih su uski redovi, potkovasti motivi i kosi križići, oble uzice
35. Djevojačka pregača inv. br. 459/I, okolina Doboja, dim. 38 x 33 cm, crna osnova, ornamenti u obliku romba, optočena tkančicom, duge rese
36. Pregača udate žene inv. br. 485/I, okolina Doboja, dim. 36 x 29 cm, crna osnova, tkana u uspravne redove, kvadratični i romboidni ornamenti, bez resa,
37. Dječija pregača inv. br. 493/I, okolina Doboja, dim. 15 x 12 cm, crna osnova, uspravni redovi, ornamenti u obliku romba, poprečne raznobojne pruge, duge rese

II ZADNJE-STRAŽNJE PREGAČE

A) Velike

38. Pregača udate žene inv. br. 515/I, Knežpolje, dim. 55 x 20 cm, sitni X ornamenti, uzdužne pruge, crvena čoha, srmena kerica, sitan vez, svilen konac, srmena traka, tamno-plave potkrite

B) Male

39. Pregača udate žene inv. br. 244/I, Stratinska (Sanski Most), dim. 36 x 14 cm, tehnika iveranje, ornament "kolica", cvjetići žute i bijele boje, crvena kerica, raznobojne potkrite, uzica crvena i plava
40. Pregača udate žene inv. br. 320/I, Busnovi (Timar), dim. 22 x 18 cm, sitni ornamenti, redovi sa ornamentom rastavljeni pretkom bijele, ljubičaste i zelene boje, duge rese

PRILOG BR. 2: TABELARNI PRIKAZ KOLEKCIJE PREGAČA U ZBIRCI TEKSTILA MUZEJA REPUBLIKE SRPSKE

Red. broj	Lokalitet	Mjesto	Naziv predmet	Broj predmeta
1.	Imljani	Imljani	pregača	40
2.	Imljani	Grabovica	pregača	17
3.	Imljani	Buvča	pregača	6
4.	Imljani	Borak	pregača	11
5.	Imljani	Vlatkovići	pregača	19
6.	Imljani	Kobilje	pregača	8
7.	Imljani	Šiprage	pregača	6
8.	Imljani	Kotorišće	pregača	5
9.	Imljani	okolina S. Vakufa	pregača	5
10.	Imljani	Čitluk	pregača	1
11.	Imljani	Javorani	pregača	1
12.	Imljani	Maslovare	pregača	1
13.	Janj	Janj	pregača	9
14.	Janj	Šipovo	pregača	20
15.	Janj	Lipovača	pregača	2
16.	Janj	Jajce	pregača	7
17.	Janj	Todorići	pregača	3
18.	Janj	Suvaja	pregača	1
19.	Janj	Brda	pregača	1
20.	Janj	Pljeva	pregača	1
21.	Janj	Krezluk	pregača	1
22.	Zmijanje	okolina M. Grada	pregača	22
23.	Zmijanje	Krupa na Vrbasu	pregača	1
24.	Zmijanje	Rekavice	pregača	7
25.	Zmijanje	Šljivno	pregača	1
26.	Zmijanje	Bjelajci	pregača	3
27.	Zmijanje	Vlasinje	pregača	3
28.	Zmijanje	Bare	pregača	3
29.	Zmijanje	Gerzovo	pregača	6
30.	Zmijanje	Gustovare	pregača	6
31.	Zmijanje	Donja Liskovica	pregača	1
32.	Zmijanje	Gornji Pervan	pregača	2
33.	Zmijanje	Donji Pervan	pregača	4
34.	Zmijanje	Gornji Graci	pregača	2
35.	Zmijanje	Surjan-Bočac	pregača	9
36.	Zmijanje	Krmine	pregača	3
37.	Glamočko- grahovski kraj	okolina Grahova	pregača	20
38.	Glamočko-grahovski kraj	Crni Lug	pregača	3
39.	Glamočko-rahovski kraj	Kazanci	pregača	4
40.	Glamočko-grahovski kraj	okolina Glamoča	pregača	4
41.	Kupreški kraj	Gornje Vukovsko	pregača	2
42.	Kupreški kraj	Donje Vukovsko	pregača	2
43.	Kupreški kraj	okolina Kupresa	pregača	3
44.	Kupreški kraj	Rastičevo	pregača	3
45.	Kupreški kraj	Zloseo	pregača	1
46.	Kupreški kraj	Šemenovci	pregača	1
47.	Kupreški kraj	Blagaj	pregača	3
48.	Travnički kraj	okolina Travnika	pregača	3

49.	Travnički kraj	Nakorićani	pregača	1
50.	Gornje-donje vakufski kraj	okolina Donjeg Vakufa	pregača	8
51.	Gornje-donje vakufski kraj	okolina Gornjeg Vakufa	pregača	2
52.	Unačko-bravsko-petrovački kraj	okolina Petrovca	pregača	8
53.	Unačko-bravsko-petrovački kraj	Unac	pregača	8
54.	Bihački kraj	okolina Bihaća	pregača	4
55.	Timarsko-sanski kraj	Petrov Gaj	pregača	22
56.	Timarsko-sanski kraj	Gornji Jelovac	pregača	6
57.	Timarsko-sanski kraj	okolina Prijedora	pregača	7
58.	Timarsko-sanski kraj	Busnovi	pregača	24
59.	Timarsko-sanski kraj	Omarska	pregača	21
60.	Timarsko-sanski kraj	Marička	pregača	6
61.	Timarsko-sanski kraj	Lamovita	pregača	4
62.	Timarsko-sanski kraj	Piskavica	pregača	2
63.	Timarsko-sanski kraj	Gradina	pregača	3
64.	Timarsko-sanski kraj	Bistrica	pregača	4
65.	Timarsko-sanski kraj	Radosavska	pregača	3
66.	Sasinsko-ljubijski kraj	Sasina	pregača	4
67.	Sasinsko-ljubijski kraj	Stratinska	pregača	5
68.	Sasinsko-ljubijski kraj	okolina Sanskog Mosta	pregača	5
69.	Sasinsko-ljubijski kraj	Ljubija	pregača	8
70.	Banjalučko-kozarski kraj	Ivanjska	pregača	1
71.	Banjalučko-kozarski kraj	Prijakovci	pregača	3
72.	Banjalučko-kozarski kraj	Šargovac	pregača	5
73.	Knežpoljski kraj	Knežpolje	pregača	1
74.	Banjalučki kraj	Vrbanja	pregača	3
75.	Banjalučki kraj	Motike	pregača	4
76.	Banjalučki kraj	Drakulić	pregača	12
77.	Banjalučki kraj	okolina Banja Luke	pregača	15
78.	Banjalučki kraj	Jablan	pregača	5
79.	Banjalučki kraj	Bukovica	pregača	1
80.	Banjalučki kraj	Pavlovac	pregača	1
81.	Banjalučki kraj	Mali Prnjavor	pregača	1
82.	Banjalučki kraj	Rakovac	pregača	5
83.	Prnjavorski kraj	okolina Prnjavora	pregača	2
84.	Prnjavorski kraj	Potočani	pregača	3
85.	Prnjavorski kraj	Vršani	pregača	1
86.	Prnjavorski kraj	Skucani	pregača	2
87.	Prnjavorski kraj	Drenova	pregača	1
88.	Prnjavorski kraj	Kulaši	pregača	1
89.	Derventski kraj	okolina Dervente	pregača	4
90.	Derventski kraj	Bijelo brdo	pregača	2
91.	Dobojski kraj	okolina Doboja	pregača	17
92.	Dobojski kraj	Gračanica	pregača	5
93.	Tesličko-tešanjski kraj	Pribinić	pregača	3
94.	Tesličko-tešanjski kraj	okolina Teslića	pregača	8
95.	Tesličko-tešanjski kraj	okolina Tešnja	pregača	2
96.	Tesličko-tešanjski kraj	Ččava	pregača	4
97.	Tesličko-tešanjski kraj	Jezero	pregača	6
98.	Debeljački kraj	Debeljaci	pregača	10

LITERATURA

1. Miroslav Draškić; Narodna nošnja sjeverozapadne Bosne I, Muzej Bosanske Krajine-Banja Luka 1962.
2. Miroslav Draškić; Narodna nošnja sjeverozapadne Bosne II, Izdanje Muzeja grada Zenice, Radovi IV, Zenica 1972.
3. Rade Rakita; Narodna nošnja u Janju, Etnografska građa knjiga XX, Odjeljenje društvenih nauka knjiga 16, Akademija Nauka i Umjetnosti Bosne i Hercegovine, Sarajevo 1976.
4. Zorislava Marković; Narodna nošnja na Kupresu, Glasnik Zemaljskog Muzeja u Bosni i Hercegovini, sveska IX, Sarajevo 1954. god.
5. Zorislava Marković; Narodna nošnja u okolini Travnika, GZM u Bosni i Hercegovini, sveska IX, Sarajevo 1954.
6. Zorislava Čulić; Narodna nošnja u Posavini II, GZM u B i H, sveska XII, Sarajevo 1957.
7. Milenko S. Filipović; Čilimi i čilimarstvo u našim zemljama do sredine XIX vijeka, GZM u B i H, sveska XII, Sarajevo 1957.
8. Zorislava Čulić; Narodna nošnja u Imljanima, GZM u B i H, sveska XVII, Sarajevo 1962.
9. Zorislava Čulić; Neki stariji slovenski elementi u nošnjama Bosne i Hercegovine, GZM u B i H, sveska XVIII, Sarajevo 1963.
10. Bratislava Vladić- Krstić; Tekstilna ornamentika zapadne Bosne, GZM u B i H, sveska XVIII, Sarajevo 1963.
11. Bratislava Vladić-Krstić; Tekstilana radinost na Zmijanju, GZM u B i H, sveska XXX/1978. Sarajevo 1979.
12. Zorislava Čulić; Narodne nošnje u Bosni i Hercegovini, Zemaljski Muzej u Sarajevu, Sarajevo 1963.
13. Zorislava Čulić; Narodna nošnja Livanjskog kraja, GZM u B i H, sveska XV-XVI, Sarajevo 1961.
14. Katarina Novaković; Pregača (kecelja)-razvoj, značenje, funkcija, Rad Muzeja Vojvodine broj 19, Muzej Vojvodine, Novi Sad 1977.
15. Vuk Stefanović Karadžić; Srpski riječnik, Nolit, Beograd 1975.
16. Rječnik srpskohrvatskog književnog jezika, Matica Srpska, knjiga IV, Novi Sad 1971.
17. Riječnik hrvatskog ili srpskog jezika, J. A.Z. i U. Zagreb 1935.
18. Bratislava Vladić-Krstić; Čilimarstvo u Bosni i Hercegovini-prilog proučavanju starih tkanja u B i H, GZM u B i H, Sarajevo 1978.
19. Dragoslav Antonijević; Sarkačanska pregača, Zbornik Etnografskog Muzeja u Beogradu 1901-2002, Etnografski Muzej u Beogradu, Beograd 2001.
20. Milan Karanović; Ženska nošnja u Zmijanju, GZM u B i H, broj 36, Sarajevo 1926.